

GÖTEBORGS UNIVERSITET

”Att få bestämma själv”

- en kvalitativ studie om äldres upplevelser av inflytande på särskilt boende

Socionomprogrammet

C-uppsats Ht 2009

Författare:

Hanna Olsson

Irini Lisbeth Pannblom

Handledare:

Siv Hansson

Abstract

Titel: *"Att få bestämma själv"* - En kvalitativ studie om äldres upplevelser av inflytande på särskilt boende.

Författare: Hanna Olsson och Irini Lisbeth Pannblom

Nyckelord: Inflytande, Äldre, Särskilt boende

Syfte och frågeställningar: Syftet med vår studie är att beskriva och förstå hur de äldre som befinner sig i ett beroendeförhållande upplever sitt subjektiva inflytande i vardagen på det särskilda boendet. Syftet har undersökts med följande frågeställningar: Hur går de äldre tillväga för att skapa inflytande i vardagen? Hur upplever och beskriver den äldre sitt inflytande för att få sina behov tillgodosedda

Metod: Vår studie bygger på tio halvstrukturerade intervjuer med äldre på två särskilda boenden i Göteborgs stad, centrum. Analysen har följt ett empirinära förhållningssätt (Widerberg, 2002) samt Kvaless, (1997) principer för analys. Empirin har analyserats, jämförts och teoretiserats med hjälp av socialutbytesteori samt tidigare forskning.

Resultat och slutsatser: Vi har i vår studie kunnat se att tidens betydelse framkommer som en viktig aspekt för hur våra informanter upplever sitt inflytande. Personalens stressande arbetssituation på det särskilda boende påverkar den äldre då denne upplever sitt inflytande som begränsat. I studien framträder olika förhållningssätt i hur de äldre upplever att denne kan påverka i sin vardag. Det visar sig att vissa av de äldre är mer återhållsamma med framförandet av önskemål medan andra inte finner svårigheter till detta. De flesta av de äldre upplever att personalen är insatta i vilka behov de har. Inflytande är något som de intervjuade i vår studie beskriver på olika sätt. I svaren framgår att det som för vissa framstår som självklart är otänkbart för andra. En del av de äldre väljer att påverka sin situation medan andra avstår och det finns inte en enkel förklaring till varför de väljer det ena eller andra. Vissa av de äldre menar att inflytandet inte handlar om så stora saker i tillvaron, att bli förstådd.

Förord

Vi vill börja med att tacka alla våra respondenter som har ställt upp och blivit intervjuade. Trots ämnets känslighet har ni bidragit med era berättelser som vi värderat högt och berikat vår kunskap inom ämnet. Utan er hade denna studie varit omöjlig att genomföra. Tack så mycket för er medverkan! Vi vill även tacka enhetscheferna som har hjälpt oss med respondenter.

Till våra egna familjer och vänner vill vi rikta ett särskilt tack som har varit ett stort stöd för oss under C-uppsatstiden. Tack för att ni visat tålamod och förståelse!

Slutligen vill vi tacka vår handledare, Siv Hansson som har hjälpt oss genom hela skrivprocessen med sin kunskap samt yrkeserfarenhet, men även stöttat oss när det har känts tungt. Tack för din hjälp Siv!

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1 INLEDNING	1
1.1 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	2
1.2 BEGREPPSFÖRKLARINGAR	2
1.3 UPPSATSENS DISPOSITION	2
2 FÖRSTÅELSE RAM.....	3
2.1 LITTERATURSÖKNING	3
2.2 TIDIGARE FORSKNING.....	4
2.2.1 Inflytandets paradoxer	4
2.2.2 Strategier för inflytande	5
2.2.3 Brukarinflytande.....	5
2.2.4 Internationell forskning.....	6
2.3 TEORI	8
2.3.1 Social utbytesteori.....	8
3 METOD	10
3.1 VAL AV METOD.....	10
3.2 INTERVJUGUIDEN.....	10
3.3 URVALSPROCESSEN	10
3.4 GENOMFÖRANDET AV INTERVJUerna	11
3.5 TILLVÄGAGÅNGSSÄTT VID BEARBETNING OCH ANALYS	11
3.6 FÖRFÖRSTÅELSE.....	12
3.7 ETISKA ASPEKTER.....	13
3.7.1 Informations- och samtyckesbrev	13
3.7.2 Konfidentialitetskravet	13
3.7.3 Nyttjandekravet	14
3.8 RELIABILITET, VALIDITET OCH GENERALISERBARHET	14
3.8.1 Reliabilitet	14
3.8.2 Validitet	15
3.8.3 Generaliserbarhet	15
3.9 METODOLOGISKA ÖVERVÄGANDEN.....	16
3.9.1 Könsfördelning	16
3.9.2 Urvalsprocessen	16
3.9.3 Återkoppling av intervjuer till respondenterna	17
4 RESULTAT OCH ANALYS.....	17
4.1 RESPONDENTERNA	17
4.2 HUR GÅR DE ÄLDRE TILLVÄGA FÖR ATT SKAPA INFLYTANDE I VARDAGEN.....	17
4.2.1 Sammanfattning av resultat.....	17
4.2.2 Tidens betydelse	18
4.2.3 Att inte göra sin röst hörd eller att lägga sig i	19
4.2.4 Intressen	21
4.3 HUR UPPLEVER OCH BESKRIVER DEN ÄLDRE SITT INFLYTANDE FÖR ATT FÅ SINA BEHOV TILLGODOSEDDA ..	23
4.3.1 Sammanfattning av resultat.....	24
4.3.2 Den upplevda hälsans betydelse för inflytande	24
4.3.3 Att ha någon att vända sig till	25
5 SLUTDISKUSSION.....	27
6 BILAGOR.....	30
6.1 BILAGA 1 - FRÅGOR TILL DE ÄLDRE.....	30
6.2 BILAGA 2 - INFORMATIONSBREV	31
6.3 BILAGA 3 - SAMTYCKESBREV	33
7 REFERENSER.....	35

1 INLEDNING

I Vårdighetsutredningen som startade 2007 vars syfte var att ta fram en vårdighetsgaranti för äldre inom äldreomsorgen lyfts frågan om äldres inflytande fram som en grundläggande faktor för ett värdigt liv. Detta innebär den makt individen har över valen i sin vardag samt över basala frågor som till exempel, när hon ska gå och lägga sig. För att den äldre personen som befinner sig inom äldreomsorgen ska kunna ha inflytande över sitt liv krävs det att individen känner att hon kan göra sin röst hörd. Författaren till Vårdighetsutredningen (2007) menar att det krävs en dialog präglad av tillit mellan den som tar emot omsorg och den som ger. Grundläggande för detta är att det finns en lyhördhet hos dem som är utförare av den omsorg individen får, att individen känner sig fri att föra fram sina behov och önskemål (SOU 2008:51) .

I Socialtjänstlagen, (SoL 2001:453) 1kap 1§ står det bland annat att ”verksamheten ska bygga på respekt för människors självbestämmande och integritet. Detta innebär att den äldre skall ges möjlighet till inflytande över den vård och omsorg som ges. Mål och riktlinjer för äldreomsorgen i Göteborgs stad framkommer i den så kallade *Äldreomsorgsplanen 2002-2010*. I denna står det att insatserna för äldre på särskilt boende ska utgå från den enskildes behov och att denne ska ha inflytande över den hjälp som planeras och den hjälp som den äldre har . I rapporten ”*Brukarinflytande inom äldreomsorgen*” (2008) framträder att äldres inflytande under årens lopp funnits på den politiska agendan. Frågan genomsyrar både kommittédirektiv och regeringsuppdrag och är därför en fråga som är högst aktuell. I dagarna presenterades i Göteborgs Posten en rapport som utförts av Sveriges Kommuner och Landsting där Göteborg presenteras som en av de kommuner som utmärker sig när det gäller övermedicinering och utskrivning av psykofarmaka hos äldre inom äldreomsorgen. Författaren till artikeln i Göteborgs Posten menar att nedskärningar har medfört att medicin i vissa fall ersätter aktiviteter som till exempel promenader i friska luften, de äldre nekas att komma utanför dörren vilket hade varit nog så välgörande för den äldre enligt författaren (GP 091116). Samtidigt som en dyster bild av äldreomsorgen skildras i media visar rapporten *Kommunövergripande tillsyn i Västra Götaland* (2008) utförd av Länsstyrelsen en ljusare bild där äldreomsorgen för majoriteten av de äldre inom Västra Götaland fungerar tillfredställande.

Intresset för de äldres upplevelse av inflytande är något som är av stort intresse för oss båda författare till denna uppsats då vi genom vår arbetslivserfarenhet kommit i kontakt med den värld som det särskilda boendet utgör. Denna värld speglas även i media och utgör på så vis även en del av vår förståelse. Genom vår arbetslivserfarenhet inom äldreomsorgen har vi båda upplevt begränsningar i hur den äldre får sitt inflytande tillgodosett. Detta är en bidragande orsak till att vi nu är intresserade av att undersöka hur inflytandet ter sig utifrån den äldres perspektiv. Genom vår litteratursökning inom området har vi även sätt att ett flertal studier som undersöker äldres inflytande har gjorts inom hemtjänsten men få på särskilt boende. Vårt intresse ligger inte i huruvida de maldokument som står ovan nämnda efterföljs utan hur den enskilde individen som bor på ett särskilt boende upplever sitt inflytande. Vår uppsats erbjuder på så vis ett utrymme för den äldre att få göra sin röst hörd. Äldre personers kunskap i rollen som mottagare av äldreomsorg är av stort värde för professionen. Denna kunskap bidrar med de äldres självupplevda perspektiv och kompletterar den professionella kunskapen (Socialstyrelsen, 2003). Vi anser att det är viktigt att undersöka den äldres

subjektiva upplevelse då detta bidrar med ökad kunskap om äldre som är i behov av vård och omsorg.

1.1 Syfte och frågeställningar

Vårt syfte är att beskriva och förstå hur de äldre som befinner sig i ett beroendeförhållande upplever sitt subjektiva inflytande i vardagen på det särskilda boendet. Detta undersöker vi med följande frågeställningar:

- Hur går de äldre tillväga för att skapa inflytande i vardagen?
- Hur upplever och beskriver den äldre sitt inflytande för att få sina behov tillgodosedda?

1.2 Begreppsförklaringar

För att förtydliga vad vi avser med några vanligt förekommande ord i vår uppsats ges följande beskrivningar:

Inflytande; att kunna påverka.

Den äldre; personer 65 år och äldre.

Särskilt boende; En särskild boendeform som är anpassad för äldre människor som har ett omfattande behov av vård och omsorg och som inte kan tillgodoses i det egna hemmet genom hemtjänstens insatser (Wikipedia).

Behov; Det finns ingen entydig definition som avser begreppet behov. Vi kommer i denna uppsats att ge vår definition på vad vi avser med begreppet. Vi har använt begreppet behov då vi har ställt frågan om hjälpinsatser vilket avser den faktiska hjälpen så som städning, bäddning, hjälp i duschen, på- och avklädning alltså hur mycket hjälp den äldre anser sig behöva för att leva ett så självständigt liv som möjligt. Med begreppet behov avser vi den äldres subjektiva upplevelse av vilken hjälp som denne anser vara viktigt för att uppleva tillfredsställelse i vardagen.

1.3 Uppsatsens disposition

Uppsatsens disposition ser ut likt följande. I det andra kapitlet *Förståelseram* görs först en presentation av tidigare forskning där studier som undersöker äldres inflytande i rollen av omsorgstagare återfinns. Vidare innehåller detta kapitel en presentation av den valda teorin i vår uppsats. I nästa kapitel, *metod* presenteras vårt val av metod, hur vi utformat vår intervjuguide, genomförandet av urvalsprocessen, genomförandet av intervjuerna samt tillvägagångssätt vid bearbetning av analys. I detta kapitel görs även en presentation av vår förståelse samt hur vi utifrån Vetenskapsrådets fyra etiska principer har hanterat de etiska förutsättningarna i vår uppsats. Därefter följer kapitlet *Reliabilitet, Validitet och Generaliserbarhet* där vi redogör för hur vi tagit innehållet i dessa begrepp i beaktande i vår kvalitativa studie. Efter detta kapitel följer kapitlet *Metodologiska överväganden* där vi redogör för omständigheter som kan ses som begränsningar i vår uppsats. Vidare presenteras kapitlet *Resultat och analys* där resultatet presenteras utifrån de teman som framkommit i studien. Slutligen presenteras det sista kapitlet *Slutdiskussion* där huvudresultaten i vår studie diskuteras. I detta kapitel presenteras även förslag på vidare forskning.

2 FÖRSTÅELSE RAM

Vi använder oss av kunskap från tidigare forskning som avser hur äldre upplever sitt inflytande samt social utbytesteori som avser sociala utbytesrelationer där det råder obalans. Tidigare forskning och teori utgör vår förståelseram som används för att beskriva och förstå hur de äldre som befinner sig i ett beroendeförhållande upplever sitt subjektiva inflytande i vardagen på det särskilda boendet.

2.1 Litteratursökning

Inför påbörjad sökning av litteratur till denna uppsats gavs en introduktionskurs i sökning vid Centralbiblioteket i Göteborg som båda författarna till denna uppsats deltog i. Vårt fokus när vi genomfört vår litteratursökning har främst varit att fokusera på den forskning som undersökt den äldres perspektiv. Genom vår litteratursökning har vi sett att flera forskningsstudier har gjorts inom hemtjänsten och få på särskilt boende. De studier som undersöker äldres inflytande inom hemtjänsten har ändå ansetts vara relevanta då de förhållanden den äldre befinner sig i är liknande. I vår sökning av tidigare forskning användes först sökordet äldre vilket syftade till att fånga in all litteratur där äldre fanns med. Denna sökning gav många träffar och kombinerades sedan med ordet inflytande. Genom denna sökning hittades litteratur som berörde äldres inflytande och genom nya träffar fick vi ytterligare sökord som vi kunde använda oss av. Under våra första sökningar såg vi att begreppet *brukare* ofta förekom, vilket betecknar äldre människor som är mottagare av offentlig service. Trots att vi inte ämnade använda oss av brukarbegreppet för att beskriva den äldre i vår uppsats blev detta begrepp ett användbart sökord när vi genomförde vår litteratursökning då detta ofta visade sig förekomma i litteratur som berörde äldres inflytande. Svenska sökord som använts i databaserna GUNDA samt LIBRIS är äldre*, inflytande, äldreomsorg, äldreboende, brukare, brukarinflytande, särskilt boende, självbestämmande, autonomi, delaktighet. För att ytterligare få en bild av kunskapsläget inom det område vi valt att undersöka gjordes sökningar på Socialstyrelsens hemsida. Här användes begreppen äldre, äldres inflytande samt konsument, brukare och brukarinflytande. En kunskapsöversikt ”Brukarinflytande inom äldreomsorgen” från 2008 hittades på denna hemsida där en inventering av forskning och teorier inom området presenterades. Denna kunskapsöversikt har varit till god hjälp för oss i vårt uppsatsarbete, dels för att vi i denna kunskapsöversikt såg att en stor del av den litteratur vi redan hittat genom våra sökningar, framförallt i LIBRIS, stod omnämnd i denna, vilket i sin tur gav oss en bekräftelse på att vi lyckats få tag i relevant forskning och skapat oss en bild av kunskapsläget. I sökning av tidigare forskning kan det vara svårt att veta var man ska dra gränsen för aktuell forskning. Tommy Möllers studie (1996) som vi valt att använda i vår uppsats är från 1996, alltså mer än tio år gammal men används fortfarande som referens i ny forskning av oss hittad i Eva Wikströms studie (2006). Möllers studie finns även med i Socialstyrelsens kunskapsöversikt från 2008 vilket bekräftar att denna fortfarande anses vara aktuell. Vi har även sökt tidigare forskning i Socialvetenskaplig tidskrift, tidningen Äldre Centrum, Vårdalstiftelsen som är en stiftelse för vård och allergiforskning.

I sökningen av den internationella forskningen var det till en början svårare att hitta bra sökord. I inledningsskedet av sökningen av den internationella forskningen användes först översättnings hemsidan TYDA.se för att t.ex. se vilka ord som används för att beteckna äldre och äldreboende på engelska. På denna sida hittades även synonymer som vi kunde använda oss av. Först sökte vi artiklar i tidsskriften Age and Society där vi hittade olika brittiska forskningsstudier. Här skedde även en gallring av de vi ansåg vara mest relevanta för vår

studie. Sökningar gjordes även på Pub Med Gov- U.S. National Library of Medicine och databasen Cinahl samt National Institutes of Health. Engelska sökord som använts är : Nursing homes resident (s), nursing home(s), residential home(s), older peoples home(s), user participation, client participation, resident participation, self determination, patient autonomy, autonomy, decision making patient samt user influence. I sökningen av tidigare forskning har vi som författare till denna uppsats tittat på olika studiers omfång samt hur urvalen i de olika studierna genomförts. Dessa uppgifter har vi ansett varit viktiga att presentera i vår redogörelse av tidigare forskning då vi anser att dessa uppgifter ger läsaren en bild av dessa studiers omfattning samt giltighet.

När det gäller sökning av litteratur som behandlar den teori vi har valt har vi till största delen använt oss av andrahandskällor då dessa på ett bra sätt har kunnat ge oss en helhetsbild av teorin.

2.2 Tidigare Forskning

Nedan görs en presentation av både svensk och internationell tidigare forskning.

2.2.1 Inflytandets paradoxer

Wikström (2005) undersöker i sin licentiatavhandling ”*Inflytandets paradoxer*” vilka problem som vårdbiträden kan ställas inför när vårdtagarens inflytande och självbestämmande kommer till uttryck i hemtjänsten. Författaren menar att detta kan förstås ur ett socialt, medicinskt och marknadsekonomiskt perspektiv då dessa perspektiv har präglat äldreomsorgens utveckling enligt Wikström och har en betydelse för hur denna är organiserad idag. Brukarinflytandet kan därför förstås på olika sätt beroende på vilket perspektiv som tillämpas. Författaren har genomfört sin studie i samband med en utvärdering av ett projekt som syftade till att öka brukarens inflytande i hemtjänsten. Enkäter skickades ut till brukare vid två olika tidpunkter. Vid det första tillfället år 2002 svarade 75 personer och vid det andra tillfället år 2003 svarade 55 personer. Förutom enkäter genomfördes även intervjuer vid dessa två tillfällen. Deltagarna var 12 stycken personer i den första intervjuomgången och åtta personer vid den andra. De intervjuade äldre i studien var 80 år och äldre. Studien genomfördes genom enkäter och intervjuer. Urvalet av de intervjuade i Wikströms studie gjordes genom att de intervjuade fick en förfrågan om de ville delta i studien i den första enkät skickades ut.

Syftet i Wikströms studie (2005) är att öka förståelsen för vilka möjligheter och begränsningar till inflytande som finns för den äldre personen när denne tar emot hemtjänst i sin vardag. Författaren tar upp två teman som visar sig ha betydelse för hur de äldre i studien upplever sitt inflytande. Det första temat är tiden är *tiden*. Personalen i studien upplevs av de äldre som stressade vilket resulterar i att de äldre inte väljer att ta upp sina önskemål. Tidsbristen framkommer vara underförstådd mellan personal och de äldre. Det råder en underförstådd norm hos personalen och de äldre, att det är stressigt i hemtjänsten. Detta gör att de äldre uttrycker en förståelse för personalens situation och förklarar bristen på tillfredsställelse av de egna behoven och de egna önskemålen med den tidsbrist som råder. Hälften av de intervjuade äldre i studien upplever att de inte får tillräckligt med tid i förhållande till de behov som de har. Författaren menar även att den förväntan den äldre har på vad framförandet av egna önskemål ska resultera i avgör om han eller hon väljer att föra dessa på tal till personalen. Det andra temat som Wikström tar upp är den *beroenderelation* som de äldre deltagarna i studien befinner sig i. Det framkommer i svaren hos de intervjuade i studien att de på grund av sitt beroende får nöja sig med den hjälp de får. De som har ett mer omfattande behov befinner sig i ett större beroendeförhållande och ställer på grund av detta

inga krav på vem som ger hjälpen utan anpassar sig. De som har mindre hjälpinsatser ställer däremot högre krav på vem som kommer.

2.2.2 Strategier för inflytande

Bengt Ingvad (2003) skriver i sin doktorsavhandling ”*Omsorg och relationer, om det känslomässiga samspelet i hemtjänsten*” om hur de äldre människorna, som är beroende av hjälpinsatser, upplever sitt inflytande i vardagen i förhållande till vårdpersonal inom hemtjänsten. Urvalet av de äldre har skett genom att namn slumpmässigt valts ut på vårdtagarna. Totalt har Ingvad gjort 40 fallstudier med äldre som till största delen består av telefonintervjuer. Författaren har även genomfört 48 intervjuer med vårdbiträden. Urvalsmetoden för valet av vårdbiträden var att samtliga vårdbiträden togs med i de arbetsgrupper som deltog i studien.

Ingvad menar att äldre människor befinner sig i en beroendeställning då de inte längre klarar sig själva och är i behov av hjälpinsatser. Vidare menar författaren att den äldres osjälvständighet kommer i konflikt med hennes självbestämmanderätt och frihet. För att den äldre skall ha inflytande är det enligt Ingvad viktigt att det först skapas en relation mellan den äldre samt vårdpersonalen. Den äldre människan har ett behov av att bli positivt bekräftad genom att bli behandlad med respekt av vårdpersonalen för att känna känslan av dels integritet men även av värdighet. Författaren menar att detta är viktigt då den äldre kan uppleva sig ha lägre status samt vara mindre värd, på grund av funktionsnedsättning, i förhållande till vårdpersonalen. Vidare menar författaren att den äldre beroende på hur vårdpersonalen uppträder i omsorgssituationen kommer att tolka vilket värde denne har. I de fall då den äldre inte känner sig respekterad av vårdpersonalen kan den äldre bli distanserad samt försöka göra sig oberoende av hjälpinsatserna. I Ingvads studie framträder att den äldre till en viss grad kan påverka vårdpersonalens utförande av hjälp genom att förhålla sig på ett positivt eller negativt sätt. Det framkommer också att de äldre i författarens studie har väldigt litet inflytande när det avser omorganisering av verksamheten. Det innebär att den äldre har litet handlingsutrymme som avser vilken vårdpersonal som skall besöka den äldre, hur lång tid vårdpersonalen skall stanna men även vilken tid på dygnet hjälpinsatserna skall utföras. När hjälpinsatser som avser den äldre är tidsbegränsade och strikt förhandsstyrda innebär det att vårdpersonalens handlingsutrymme minskar som i sin tur drabbar den äldres möjlighet till inflytande.

2.2.3 Brukarinflytande

Tommy Möller (1996) undersöker i sin avhandling ”Brukarinflytande i välfärdsstaten” hur den individuella demokratin ser ut hos medborgarna. För att undersöka hur den individuella demokratin ter sig i praktiken har författaren genomfört en brukarstudie i form av 120 djupintervjuer hos 60 småbarnsföräldrar inom barnomsorgen respektive 60 äldre personer inom äldreomsorgen. Intervjupersonerna har valts ut genom ett strategiskt urval. Syftet med studien har varit att undersöka hur respektive grupps upplevelse av inflytande ser ut i mötet med den offentliga servicesektorn. I författarens studie lyfts de anspråk, de förväntningar brukarna har som viktiga för hur de äldre uppfattar servicen. De resultat Möller kommer fram till i sin studie stödjer enligt författaren tesen att höga anspråk i större utsträckning leder till missnöje än låga. Detta innebär att äldre som har låga förväntningar i större utsträckning är nöjda. Möller prövar tre teser i sin studie vilka formulerats i två led. Första ledet består i att det uppkommer ett beroendeförhållande mellan brukare och personal i det dagliga mötet, att detta beroendeförhållande leder till en återhållsamhet hos den äldre att påverka genom att framföra synpunkter och kritik som gäller verksamheten. Det andra ledet består i att den äldre vet att denne kommer att träffa personalen under en längre tid och därför undviker den

konfrontation med personalen som är nödvändig för att påverka. Författaren menar att tesen om att beroendeförhållandet de äldre befinner sig i leder till en återhållsamhet att påverka hos de äldre verifieras i hans studie. I sin studie problematiserar och analyserar Möller sitt resultat utifrån Albert Hirschmans teoretiska begrepp *voice*, och *exit* för att illustrera vilka påverkansmöjligheter individen har som brukare. Begreppet *voice* används för att analysera brukarens upplevelse av att kunna göra sin röst hörd inom organisationen. Begreppet *exit* betecknar hennes möjlighet att byta serviceutförare. I Möllers studie framkommer att *voice* inte fungerar så bra bland de äldre. Flertalet av de äldre tror sig inte om att kunna påverka sin situation, men påverkan i sig upplevs heller inte som något viktigt. Påverkan framkommer också vara något som de äldre förknippar med situationer då det råder missnöje. *Exit* verkar heller inte inverka på de äldres upplevelse av att kunna påverka då man anser att tröskeleffekterna är för höga. För de äldre som bor på servicehus, betraktas detta som svårast med den kraftansträngning det skulle innebära att flytta. Bortsett från några undantag rådde det en allmän uppfattning hos de äldre personerna som blivit intervjuade att de drog sig för att framföra klagomål till personalen. 41 stycken av de 60 tillfrågade svarade ja på frågan om man trodde att äldre generellt drog sig för att framföra klagomål till personalen. Fyra personer svarade nej på frågan om detta även gällde i deras fall. I analysen av brukarbegreppet hos de båda grupperna menar Möller att brukarbegreppet inte är tillämpligt hos de äldre då det beroendeförhållande man befinner sig till personalen gör en till klienter. Det är en stor skillnad på att vara brukare och klient menar Möller då brukare innebär att man som individ är delaktig, ett självständigt handlande subjekt till skillnad från klient då det handlar om en objektifiering. De frågor som rör vilken möjlighet till påverkan man har ter sig främmande för de äldre. Man uppvisar vad Möller kallar för ett alienerat förhållningssätt till dessa. Författaren gör i sin studie en kategorisering av de äldres påverkansförsök i de som är nöjda som inte påverkat, missnöjda som inte påverkat, nöjda som försökt att påverka och missnöjda som försökt att påverka. Den dominerande gruppen i studien är de nöjda som inte försökt att påverka. Denna grupp benämner Möller som ”de nöjda och passiva”. Anledningen till att personerna i denna grupp inte gjort något försök till att påverka är att de upplever att det saknas anledning att påverka för att servicen fungerar tillfredsställande. Tacksamheten präglas på så vis av en återhållsamhet. Påverkan hos dessa äldre förknippas med situationer då det råder missnöje. Tacksamhetsattityden hos de äldre som den uttrycks framkommer även som något normativt. Förutom att de äldre är nöjd och att det inte finns något att klaga på, så uttrycker de äldre också att de inte tycker att påverka är något man bör göra i första taget. Man måste anpassa sig och visa en förståelse för personalens situation som trots kristider och nedskärningar utför vad Möller benämner som ett heroiskt arbete. Författaren drar slutsatsen att de oöppnade påverkansförsöken inte behöver tolkas som tacksamhet.

2.2.4 Internationell forskning

Allen, Hogg och Peace författarna till studien ”*Choice, Participation and Satisfaction*” (1992) undersöker hur äldre människor i England aktivt deltar i beslutfattande i den omsorg som de tar emot både i hemmet och när de flyttat in på ett särskilt boende. Författarna framhåller att studien ska ses som ett bidrag för att belysa konsumentens röst, i detta fall den äldre. Syftet med studien är att studera i vilken grad de äldre har valmöjlighet när det gäller deras vård och omsorg och i vilken grad de är nöjda med den omsorg som de får. Författarna vill analysera de sätt som de äldre kan handla som aktiva konsumenter och vara fullt delaktiga i de beslut som rör deras vård. Man vill även se hur äldre synliggör sina behov och hur de äldre kan försäkra sig om att deras behov blir tillgodosedda på ett sätt som ger dem tillfredsställelse. Intervjuer har gjorts med äldre, deras informella vårdgivare och socialarbetare. 100 äldre personer som får hjälp i hemmet och 103 personer som flyttat till äldreboende har intervjuats. Urvalet gjordes genom att äldre valdes ut slumpvis från listor som införskaffats från motsvarande Socialnämnd.

I studien fanns inget bevis för att de äldre kunde handla som aktiva konsumenter annat än genom passivt acceptering eller nekande till insatser de blev erbjudna. De flesta av de äldre uppvisade en hög tillfredsställelse med servicen som de fick. Författarna till studien menar att den höga tillfredsställelsen ska tolkas med en försiktighet då författarna menar att forskning visar att uppvisade tillfredsställelsenivåer i brukarundersökningar inom hälsovård och social omsorg kan vara missledande höga då människor ofta är återhållsamma med att kritisera personalen. Frågan om den äldres upplevda möjlighet till klagomål utforskades i studien då författarna menar att detta är en av de rättigheter man har som konsument. Många av de äldre, både de som bodde hemma och de som bodde på särskilt boende i studien var återhållsamma med sina klagomål då de var rädda att de skulle göra personalen upprörd eller att de skulle riskera att förlora sin service. Det framkom även en rädsla hos de äldre för att någon form av synpunkt skulle uppfattas som ett klagomål. Svårigheten att klaga berodde även på att de äldre inte upplevde att de hade något annat val. Allen et. al framför detta som ett argument för de äldres motvillighet att framföra klagomål. Den egna maktlösheten och den makt som de äldre upplevde att personalen som försedde dem med vård hade, framkom tydligt i de svar man fick i studien. Ett annat framträdande inslag var att de äldre hade låga förväntningar och att de därför var nöjda.

Abott, Fisk och Forward, författarna till artikeln ”*Social and democratic participation in residential settings for older people: realities and aspirations*” (2000) har undersökt äldre personers upplevelser i kontexten av delaktighet, medborgarskap och konsumism. Artikeln bygger på en studie som genomförts med 100 äldre personer som bor på olika äldreboende i England och Wales. Urvalet har skett genom kvoturval. Intervjuer har även genomförts med personal. Behovet av att personalen lyssnar till de äldres röster lyfts fram som en viktig slutsats. Personalens förväntningar på de äldres demokratiska delaktighet var väldigt låga. Vissa rutiner saknade individuell anpassning vilket av de äldre kunde kännas som att man blev behandlad som en i mängden. Flertalet av de äldre upplevde att de blev tillsagda vad de skulle göra istället för att bli tillfrågade. Det visade sig att det i praktiken inte var lätt för de äldre att utmana eller ändra på några rutiner som fanns. Abott et.al menar att idén om delaktighet innebär en möjlighet att föra en diskussion och framföra förslag eller klagomål. Denna studie visar precis som Allen et. al (1992) att de boende inte vill vara till besvär. Antalet uttryckta anspråk var låga och blygsamma. Det mest skrämmande resultatet enligt Abott et. al var med vilken självklarhet både de äldre och personalen accepterade dessa villkor .

Sammanfattningsvis lyfter ovanstående forskningsstudier fram att det finns vissa faktorer som har betydelse för de äldres upplevelse av inflytande. Wikström (2006) lyfter fram tiden och beroenderelationens betydelse för de äldres upplevelse av inflytande. Även i Möllers studie (1996) framkommer det att beroenderelationen de äldre befinner sig i leder till en återhållsamhet i att framföra synpunkter. Att de äldre drar sig för att framföra synpunkter framkommer även i Allen et. al (1992) som visar att de äldre drar sig för att påverka då de inte vill vara till besvär för personalen. Ingvad (2003) betonar betydelsen av den goda relationen mellan den äldre och personalen för individens möjlighet till inflytande. I Abbotts et. al (2000) framkommer behovet av att någon lyssnar och att inte bli behandlad som en i mängden som viktigt. De äldres låga förväntningar på inflytande återkommer i Möller (1996), Allen et. al (1992) och Abbott et. al (2000).

2.3 Teori

Nedan görs en redogörelse av social utbytesteori. Vi kommer utifrån denna teori förklara individens subjektiva upplevelse av inflytande.

2.3.1 Social utbytesteori

Vi har valt att använda oss av social utbytesteori för att beskriva hur individer handlar i de relationer som präglas av obalans. Den sociala utbytesteorin är enligt oss ett av många möjliga sätt att förstå de äldres inflytande på. Social utbytesteorin har sina rötter i ett ekonomiskt synsätt, den rationella valhandlingsteorin där individen betraktas som en rationell och logisk varelse som försöker nå maximal vinst genom sina handlingar. Individens handlingar blir på så vis instrumentella, det vill säga medel för att uppnå ett mål (Engdal, Larsson, 2006). George Homans företrädaren för social utbytesteori citerad i (Angelöw, 2000) utvecklade ett antal teser som utgår från att individens handlingar är relaterade till den belöning hennes handlande kommer att resultera i .

Den sociala utbytesteorin utgår enligt Angelöw (2000) om tagandet och givandet i en relation. Det handlar enligt författaren om det känslomässiga samt ekonomiska stödet så som vänskap, prestige samt kärlek . Tornstam (2005) menar att det måste råda balans mellan tagandet och givandet i den sociala utbytesrelationen för att ingen skall känna sig utnyttjad Sociologen James Coleman citerad i (Engdahl, Larsson, 2006) menar att:

”aktörer har inte full kontroll över de aktiviteter som kan tillfredställa deras intressen, utan finner att en del av de aktiviteterna delvis eller helt står under andra aktörers kontroll. Följaktligen kräver uppnåendet av ens intressen i en sådan struktur av nödvändighet att man invecklar sig i utbyten av något slag med andra aktörer” (Coleman citerad i Engdal, Larsson 2006: s.89).

Engdal och Larsson (2006) refererar även till sociologerna Peter Blau och Richard Emerson inom den sociala utbytesteorin vilka menar att en individ då denne är beroende av någon annans resurser för att kunna tillgodose sina egna behov, befinner sig i en beroenderelation som präglas av makt. Enligt Emerson handlar makt om vem som är mest beroende i utbytesrelationen. Vidare menar Blau att ju mindre behov som tillfredställs av andra desto mindre beroende är individen. Tornstam (2005) menar att givandet och tagandet är jämnt mellan parterna i jämlika relationer. I ojämlika relationer har den ena individen inte lika stora resurser att erbjuda sin motpart och hamnar på så vis i ett underläge. Detta underläge kan individen försöka att balansera genom att använda sig av olika strategier. James Dowd citerad i (Tornstam, 2005) menar att äldre människor har svårt att uppnå eller bibehålla en ömsesidighet i sina sociala relationer, eftersom de äldre har förlorat flera av de resurser som anses vara nödvändiga för ett jämt och balanserat utbyte. Med viktiga resurser avser Dowd de kunskaper och färdigheter som av samhället värderas högt. Detta gör att den äldre mer får rollen av en mottagare och de resurser som denna har kvar att förhandla med som bytesvara i sociala relationer blir endast dennas foglighet och medgörlighet. De utbytesrelationer den äldre befinner sig i blir på så vis asymmetriska. I de fall där den enskilde inte förmår att använda sin medgörlighet och foglighet som bytesvara menar Dowd att detta kan leda till att den enskilde kan använda sig av olika strategier för att återskapa balans i den sociala utbytesrelationen.

Två strategier som enligt Dowd är vanliga är:

- *Undandragandet* innebär att individen drar sig undan relationen för att undvika obehaget i relationens bristande ömsesidigheten.
- *Utvidga sitt resursområde* innebär att individen försöker hitta andra tillgångar för utbytet, eller andra utbytesrelationer som är mer tillfredsställande. Den äldre kan i detta fall skapa sig en ny roll.

I de fall där ingen av de ovan nämnda strategier går att använda, menar Dowd att ett maktförhållande skapas, då den som besitter flest resurser i den sociala utbytesrelationen kommer att dominera över den svagare. Maktförhållandet resulterar i att den som befinner sig i ett underläge hamnar i ett beroendeförhållande där utrymmet för påverkan är litet. Engdal och Larsson (2006) beskriver hur individer som befinner sig i underläge kan avstå från att förbättra sin livssituation då individen inte upplever sig ha resurser i form av kraft och energi. Detta resulterar i att individen utifrån sin upplevelse inte väljer att ställa några krav i rädsla för att detta ska ge negativa konsekvenser. Walter Korpi citerad i (Engdal, Larsson, 2006) menar att det finns ett samband mellan anspråksnivån och individens underordnade position. Han menar att skillnaderna i maktresurser kommer att påverka individens motivation att förändra sitt liv.

Angelöw (2000) beskriver de två strategierna *undandragandet* och *utvidga sitt resursområde* på ett likvärdigt sätt och menar i de fall där inget av de ovan nämnda handlingsalternativ resulterar till en positiv förändring eller är användbara för individen träder enligt författaren olika försvarsmekanismer in och individen intar en annan attityd i relationen. Dessa attityder kan hjälpa individen till att förhålla sig på ett sätt som gör den asymmetriska relationen hanterbar för individen som befinner sig i den underlägsna positionen. Nedan presenteras attityderna:

- Individen intalar sig själv att denne har det ganska bra och att det inte råder så stor obalans i relationen samt att det finns andra som har det mycket sämre.
- Individen minskar belöningen till den som har mer makt i relationen genom att intala sig själv om att hon faktiskt inte själv erbjuder någonting i relationen och vill därmed inte ha någonting tillbaka.

Angelöw (2000) lyfter även i sin beskrivning av den sociala utbytesteorin upp kritik som har riktats mot denna. Kritiken handlar om att teorin i sig motsäger att människan skulle kunna handla osjälviskt. Det ifrågasatts även om människan verkligen är en rationell varelse som alltid kalkylerar när hon handlar. Författaren menar dock att teorin mer kan ses som en norm för att det ska råda en ömsesidighet i sociala relationer med förutsättningen att parterna i relationen är jämlika. Trots dess brister med att förklara osjälviska handlingar anser vi att fördelarna med denna teori överväger för att förklara de äldres handlande.

3 METOD

Nedan följer en presentation av vårt metodologiska tillvägagångssätt. Först gör vi en presentation av vårt val av metod. Sedan presenteras hur vi har gjort vårt urval med avseende på geografiskt område, val av äldreboende och respondenter. Därefter följer en presentation av hur vi har gått tillväga i genomförandet av våra intervjuer, hur förberedelserna inför intervjuerna sett ut samt en beskrivning av själva intervjusituationen och hur vi som intervjuare upplevde denna. Slutligen presenterar vi intervjuernas upplägg och intervjuguidens utformning.

3.1 Val av metod

I vår undersökning har vi valt att anta en deskriptiv ansats vilket innebär att uppsatsen syftar till att utifrån de äldres upplevelser beskriva deras förhållanden (Patel, Davidsson, 2003). För att undersöka vårt syfte och våra frågeställningar valde vi att göra en kvalitativ studie med respondent karaktär. En respondentundersökning innebär att det är intervjupersonerna och deras tankar som är föremålet för studien (Esaïsson, 2009). Larsson, Lilja och Mannheimer (2005) menar att den kvalitativa metoden lämpar sig bra då syftet för studien är att fånga den äldre människans subjektiva upplevelse av inflytande. I vår uppsats har vi likt Thurén, (2007) använt oss av en abduktiv ansats vilket innebär att vi kombinerat en deduktiv och induktiv metod. Inledningsvis använde vi oss av en deduktiv ansats då vi formulerade vårt syfte utifrån den tidigare forskningen samt vår förförståelse. Utifrån det insamlade materialet valdes sedan teori och begrepp i likhet med en induktiv metod. Den växelverkan som skett mellan vår förförståelse, tidigare forskning och det resultat som framkommit genom våra intervjuer har utmynnat i en forskningsansats som kan liknas vid den abduktiva .

3.2 Intervjuguiden

I vår undersökning valde vi att genomföra halvstrukturerade intervjuer där vi på förhand formulerat ett antal frågor vars syfte varit att undersöka det formulerade syftet och frågeställningarna i vår undersökning (Kvale, 1997). Att vi använde oss av halvstrukturerade intervjuer innebar att frågorna i intervjuguiden inte hade en på förhand bestämd ordning, vilket innebär att våra intervjuer hade en låg grad av standardisering. Alla frågor har ställts till alla intervjupersoner men frågornas följd har anpassats efter intervjupersonens berättelse (Patel, Davidsson, 2003, Kvale, 1997). Intervjuguiden bestod av 14 frågor. Vi har försökt att formulera våra frågor på ett så lättförståeligt sätt som möjligt och undvikit att ta med begrepp som enligt vår bedömning kunde uppfattas som svåra. (Kvale, 1997). Se bilaga 1.

3.3 Urvalsprocessen

I vår undersökning valde vi att begränsa oss till Göteborgs Stad, Centrum. I valet av två kommunala äldreboenden valde vi bort möjligheten att undersöka hur det såg ut på privata äldreboende. Kriterierna vi hade när vi gjorde urvalet för vår studie var att intervju äldre som bodde på särskilt boende och som inte hade en uttalad demensdiagnos. Vi hade även som krav att de äldre skulle ha bott på det särskilda boendet minst 6 månader för att kunna yttra sig om hur de upplevde sina levnadsförhållanden. I urvalet av respondenter kontaktade vi en enhetschef som kom med förslag på respondenter. Denna urvalsstrategi valdes främst utifrån tidsaspekten. Patel, Davidsson (2003) menar att i de fall då tiden inte finns för att göra urvalet på bästa sätt får man som undersökare använda det författarna benämner som ”tillgänglig grupp”. Vidare framhåller författarna att man i valet av tillgänglig grupp inte kan göra anspråk på representativitet och på så vis inte kan generalisera resultatet. Den enhetschef som

vi först kontaktade tog i sin tur kontakt med en annan enhetschef inom äldreomsorgen Centrum som hjälpte oss med ytterligare förslag på respondenter. Utifrån denna beskrivning skulle vi kunna säga att det första steget i vår urvalsprocess (kontakt med enhetschef som i sin tur kontaktade en annan) liknar det Larsson, 2005 benämner som snöbollsmetod. Det andra steget innebar att enhetscheferna utifrån de kriterier vi lämnat i sin tur kontaktade äldre som de trodde skulle vara intresserade av att delta i studien. Det andra steget i vår urvalsprocess kommer att problematiseras i kapitlet "*Metodologiska överväganden*". Vi har inte tagit någon hänsyn till variablerna kön, ålder eller etnicitet när vi gjort vårt urval av respondenter. I vår undersökning valde vi att intervjua tio stycken äldre, sex respondenter på ett särskilt boende och fyra på det andra särskilda boendet. Då syftet med vår studie inte har varit att jämföra olika kommunala äldreboenden inom samma stadsdel ansåg vi att den ojämna fördelningen av respondenter inte skulle påverka vår undersökning på ett negativt sätt.

3.4 Genomförandet av intervjuerna

Kvale (1997) menar att det är viktigt att vara väl förberedd så att analysen och tolkningen av vad personerna säger kan stämmas av redan under intervjuerna. Vi författare till denna C-uppsats försökte alltid förbereda oss så noggrant som möjligt inför varje intervju vilket medförde att vi till stor del inte var så beroende av att titta på våra frågor under själva intervjusituationen. Alla intervjuer genomfördes i den äldres rum på det särskilda boendet. Det var viktigt att situationen skulle kännas avslappnad för den äldre när vi satt i dennas rum. Samtalet inleddes med lite småprat. Ofta blev det så att personen i fråga visade oss runt i dennas rum före eller efter intervjun. Under de första intervjuerna turades vi om att leda intervjuerna men vi märkte så småningom att det fungerade bättre när samtalet fördes mellan alla tre då detta kändes naturligare. Fika medtogs till varje tillfälle, något vi trodde skulle bidra till en mer avslappnad atmosfär. Intervjuerna tog ungefär 40 till 50 minuter. Som intervjuare försökte vi vara så följsamma som möjligt samtidigt som vi ibland var tvungna att styra tillbaka samtalsämnet till de frågor vi hade formulerat i de fall då vi hamnade på sidospår. Ibland upplevde vi att den äldre inte uppfattade frågans betydelse. Då förtydligades innebörden i själva frågan (Kvale, 1997). En diktafon användes för att spela in intervjuerna. I inledningen av intervjuerna visade vi diktafonen för intervjupersonen och förklarade dess funktion i sammanhanget. Efter varje avslutad intervju satte vi oss och reflekterade över samtalet. En stor fördel med att vara två var just förmånen att ha någon att pröva sina reflektioner med vilket hade varit svårare om man skrivit uppsatsen på egen hand.

3.5 Tillvägagångssätt vid bearbetning och analys

Kvale (1997) menar att analysen börjar redan vid intervjutillfället när den intervjuade väljer att delge intervjuaren sin livsvärld. Enligt denna författares råd försökte vi redan under intervjuernas gång stämma av innebörden i de svar som vi fick från de äldre för att se om vi hade tolkat deras svar rätt. Intervjuerna genomfördes och skrevs ut under samma vecka. Efter varje genomförd intervju ägnades en stund åt reflektion då vi skrev ner tankar som vi fått under själva intervjun. Här stämde vi även av förståelsen av intervjuerna med varandra. Ljudfilerna fördes över från diktafonen till datorn. Vi använde oss även av ett dataprogram som drog ner hastigheten på intervjuerna vilket underlättade utskriften av intervjuerna. Utskriftsarbetet av datamaterialet delades upp på hälften mellan oss författare till denna C-uppsats. Då intervjuerna spelades in har vi båda lyssnat på materialet och kunnat stämma av att vi båda gjort en likvärdig tolkning av transkriberingen av datamaterialet från ljud till skrift. Respondenternas identitet avidentifierades enligt Vetenskapsrådets etiska principer sedan till nummer (Vetenskapsrådet, 2002). Efter det infördes alla respondenters svar under respektive fråga. Detta för att vi lättare skulle kunna få en överblick över materialet. Analysen började likt Patel, Davidssons råd (2002) genom att det utskrivna materialet lästes igenom flera

gångar. Detta för att påminna och ge oss en uppfattning och förståelse av respektive respondents svar. Därefter lästes respondenternas svar som inordnats under varje fråga för att ge oss en övergripande blick över svars materialet. I jämförelsen av svaren på varje fråga framkom återkommande likheter och olikheter i intervju svaren som blev intressanta i presentationen av vårt resultat, så kallade teman. I urskiljningen av teman i vårt resultat valdes även kärnfulla citat ut som representerade respektive tema. I de fall vi har funnit likvärdiga svar har vi valt att lyfta ett citat. I de fall variationerna i svaren varit stora har flera citat valts ut för att åskådliggöra de olika uppfattningarna som funnits bland våra respondenter (Patel, Davidsson, 2002). I framställningen av resultatet har vi varit noga med att inte utelämnat något utskrivet material som skulle kunna förändra innehållet i vårt resultat och därmed även påverka analysen i vår uppsats om detta inte togs med (Larsson et. al 2005). Vidare menar Patel, Davidsson (2002) att det inte är nödvändigt att presentera alla utsagor i en kategori. Då vår uppsats handlar om de äldres inflytande och möjligheten att kunna påverka valde vi även att belysa de svar som endast ett fåtal respondenter uttryckte för att även dessa respondenternas upplevelser skulle bli synliga. Då svaren av de intervjuade hade inordnats under teman påbörjades analysen av dessa. Varje tema har analyserats med hjälp av tidigare forskning och teori. I de intervjuade individernas berättelser framkom mönster av att individens upplevda inflytande var relaterat till den beroenderelation de befann sig i. Detta bidrog till att vi valde social utbytesteorin. Denna teori har hjälpt oss att beskriva och förstå det fenomen vi undersökt. I analysen av vårt material har tidigare forskning haft en betydande roll. Tidigare forskning och teori har använts som förståelseram med vilken vi har kunnat se likheter och skillnader i det som framträtt i vårt resultat. I presentationen av vårt resultat valde vi att först återge en sammanfattning av de huvudfynd som framkommit under respektive frågeställning. Vi valde sedan att presentera respondenternas svar under de teman som framkommit i resultatet. För att ge en lätt överskådlig bild valde vi att presentera analysen efter varje resultat.

3.6 Förförståelse

Enligt vetenskapsfilosofen Karl R Popper studerar vi alltid vår omgivning ur ett visst perspektiv. Vi har på förhand det han kallar för en förväntanshorisont. Då vi har valt att studera ett visst fenomen med hjälp av en viss metod innebär detta att vi samtidigt väljer bort andra möjliga aspekter (Thomassen, 2007). Widerberg (2006) menar att det är viktigt att uppmärksamma den egna förförståelsen samt reflektera över hur denna kan komma att påverka det egna resultatet. Thomassen (2007) menar att den förförståelsen vi har bygger främst på tidigare erfarenheter samt lärdom. Genom att redogöra för vår förförståelse ger vi läsaren möjlighet till att själv göra en värdering av materialet (Svenning, 2003). Vi som är författare till denna C-uppsats har en likvärdig förkunskap inom området vi har valt att skriva om då vi båda har yrkesmässig erfarenhet av äldreomsorgen. Vi har båda arbetat på särskilda boenden under många år, innan vi började på socionomprogrammet. Vidare har vi jämsides med utbildningen arbetat med äldre människor som bor på särskilda boenden. Den ena av oss har även under socionomprogrammets praktiktermin följt en enhetschef på ett särskilt boende för äldre. Den andre av oss har arbetat med äldre människor som har en uttalad demensdiagnos. Vidare har vår förkunskap utvidgats genom de kurser på socionomprogrammet som vi har läst, tidigare forskning, litteratur, media men även följt olika debatter som har avsett det område vi har valt att studera. Då vi båda har en tidigare erfarenhet av arbetet inom äldreomsorgen blev det extra intressant för oss att få komma in som två okända personer för att ta del av de äldres perspektiv samt bredda och fördjupa vårt kunskapsområde.

3.7 Etiska aspekter

Nedan kommer vi att presentera vilken betydelse och vilka överväganden vi gjort utifrån Kvale (1997) samt Vetenskapsrådets fyra forskningsetiska principer. Först görs en beskrivning av hur vi hanterat informations- och samtyckesbrevet. Sedan följer en beskrivning av hur vi har valt att hantera konfidentialitet i vår uppsats. Slutligen beskriver vi nyttjandekravet och hur de äldre har informerats om hur det insamlade materialet hanterats i vår studie.

3.7.1 Informations- och samtyckesbrev

Som forskare har man ett informationskrav att ge de deltagande information om vad det är man undersöker så att dessa har en möjlighet att göra sig en bild av vad de är de tackar ja eller nej till (Kvale, 1997). Vårt informationsbrev innehöll, en kort presentation av oss själva, information om syftet med vår studie samt att deltagandet var helt frivilligt. Innan varje intervju frågade vi den äldre om han eller hon hade läst informationsbrevet. Vi pratade lite kring vilket syftet var med vår uppsats och att personen kunde välja att avbryta intervjun närhelst hon eller han önskade. Vi gav även personen samtyckesbrevet som han eller hon i lugn och ro gavs tid att läsa igenom. Efter varje avslutad intervju frågade vi respondenterna om hur de hade upplevt samtalet och påminde om att deltagandet var frivilligt. Kvale (1997) lyfter fram svårigheten att ge full information om studiens syfte då syftet kan förändras i studien allteftersom ny information tillkommer. Under tiden då vi arbetat med vår C-uppsats har vårt syfte formulerats och omformulerats men andemeningen är densamma.

Intervjupersonerna i vår studie blev tillfrågade om de ville delta i undersökningen av den person som var enhetschef på deras enhet. Det var till denna person som intervjupersonerna gav besked om han eller hon var intresserad av att delta i intervjun. En fråga vi kan ställa oss i detta sammanhang är hur vi som forskare vet att de äldre som tackat ja verkligen har förstått innebörden i detta? Vad står egentligen det informerande samtycket för? Det är svårt för oss att säga hur de deltagande intervjupersonerna i vår studie har uppfattat syftet med vår C-uppsats. I det informerande samtycket ingår enligt Kvale (1997) att framhålla vilka konsekvenser deltagandet i studien kan ha för den enskilde. Miles & Huberman citerad i (Ringsby, 2002) menar att det är viktigt att forskaren reflekterar över hur frivilligt deltagandet för respondenterna egentligen är. Då enhetscheferna tog den första kontakten med intervjupersonerna hade de kännedom om vilka äldre som har intervjuats och på så vis kunde inte våra intervjupersoner vara helt anonyma. I informationsbrevet som gavs innan intervjun och samtyckesbrevet som lämnades vid intervjutillfället tog vi upp det faktum att den första kontakten togs av enhetscheferna och att vi på så vis inte kunde lova intervjupersonerna absolut anonymitet. Se bilaga 2

3.7.2 Konfidentialitetskravet

Konfidentialitetskravet innebär att obehöriga inte ska kunna ta del av personlig information om de intervjuade. Konfidentialitet kan i vår undersökning garanteras intervjupersonerna på så vis att deras namn har avidentifierats. Endast vi har haft tillgång till det insamlade materialet. Kvale(1997), skriver att avidentifieringen måste ske redan vid utskriftsstadiet, vilket inneburit att vi avidentifierat våra respondenter genom att ge dessa var sitt nummer. Även namnen på de särskilda boendena har tagits bort. Under intervjuerna gjorde vi även klart för respondenterna att det de valt att berätta efter att vi hade stängt av diktafonen inte skulle användas i vår C-uppsats. Vi har även i informations- och samtyckesbrevet samt vid muntlig

presentation informerat alla respondenter om att vi efter utskrifterna av det insamlade materialet kommer att radera alla intervjuer (Kvale, 1997, Vetenskapsrådet, 2002).

3.7.3 Nyttjandekravet

Nyttjandekravet innebär att den information som vi samlar in genom våra intervjuer endast kommer att användas till vår undersökning. Informationsbrevet och samtyckesbrevet innehöll båda information om att intervjumaterialet endast skulle användas till vår C-uppsats (Vetenskapsrådet, 2002, Kvale, 1997).

3.8 Reliabilitet, Validitet och Generaliserbarhet

Begreppen Reliabilitet; Validitet, och Generaliserbarhet har sitt ursprung inom den positivistiska traditionen vilket gör att dessa begrepp inte är lika självklara inom den kvalitativa forskningen Kvale (1997). Enligt Larsson et. al (2005) har diskussioner kring begreppen validitet, reliabilitet och generaliserbarhet och svårigheten med att tillämpa dessa inom den kvalitativa forskningen. Kvale (1997) framhåller att dessa begrepp inte behöver avfärdas men anpassas på ett sätt som lämpar sig för kvalitativ forskning.

3.8.1 Reliabilitet

I Larsson et al. (2005) beskrivs begreppet reliabilitet som att mätningarna ska ske på ett tillförlitligt sätt. För att uppnå en hög reliabilitet ska samma mätning vid två tillfällen ge samma svar oberoende vem som gör den. Om vår studie skulle ge samma resultat om den utfördes av någon annan vid ytterligare ett tillfälle är något vi har svårt för att avgöra då syftet i vår studie inte har varit att göra någon mätning utan, beskriva de äldres subjektiva upplevelse av deras inflytande. Det finns dock olika sätt att öka reliabiliteten i en studie.

Kvale (1997) understryker betydelsen av att reliabilitet aktualiseras genom hela forskningsprocessen, i så väl genomförande av intervjuerna, utskriften och analysen. Författaren menar att undersökaren bör vara uppmärksam på att inte omedvetet ställa ledande frågor till den intervjuade under genomförandet av intervjuerna. I genomförandet av våra intervjuer upplevde vi ibland att den äldre inte uppfattade frågans betydelse. Då förtydligades innebörden i själva frågan. Vid de tillfällen innebörden i frågor förtydligades försökte vi alltid göra detta på ett sätt som inte var ledande. Enligt Larsson et. al (2005) kan reliabiliteten i intervjupersonens svar provas genom att flera liknande frågor som fokuserar på samma tema ställs. Frågorna i intervjuguiden berör hur den äldre upplever att denne kan påverka. Dessa frågor är formulerade på olika sätt men fokuserar på samma tema. På så vis har reliabiliteten i de intervjuades svar prövats. Utskriftsarbetet av datamaterialet delades upp på hälften mellan författarna till denna C-uppsats. Enligt Kvale (1997) kan reliabiliteten i utskriften av materialet höjas genom att två personer skriver ut samma text för att se att de gjort en likvärdig tolkning. Då intervjuerna spelades in har vi båda lyssnat på materialet och kunnat stämma av att vi båda gjort en likvärdig tolkning av transkriberingen av datamaterialet från ljud till skrift. Vid analysen av materialet blir reliabilitet återigen aktuellt enligt Kvale (1997) då det enligt författaren blir viktigt att undersökaren motverkar godtycklig subjektivitet. Då vi som författare genomfört analysen tillsammans har respektive författares tolkningar av materialet fått möjlighet till kritisk granskning av ytterligare två ögon vilket vi båda tror kan ha höjt reliabiliteten i vår analys.

3.8.2 Validitet

Enligt Larsson et. al (2005) är forskaren både mätninginstrument och den som tolkar och analyserar det insamlade materialet i den kvalitativa forskningen. Vidare menar Kvale, (1997) att forskarens skicklighet samt tillförlitlighet är av stor betydelse för validiteten. Vår uppsats giltighet beror därför till stor del på hur vi som undersökare förhållit oss till och hanterat de förutsättningarna som funnits i vår studie. Likt Kvaless (1997) rekommendationer har vi försökt vara väl förberedda inför våra intervjuer och vi har till stor del kunnat stämma av meningen i intervjupersonernas svar redan under intervjuens gång. Detta är ett sätt att höja validiteten. Efter varje avslutad intervju har vi som intervjuare frågat våra respondenter om de upplevde några svårigheter med genomförandet av intervjuerna. Vidare har vi efter varje intervju diskuterat sinsemellan om hur vi uppfattade det respondenterna berättat, för att på så vis se om vi har tolkat den data vi samlat in på likvärdigt sätt. Vi har båda lyssnat på intervjuerna vid ett flertal gånger för att se om vi tolkat dem på samma vis vid varje tillfälle och diskuterat sinsemellan. Patel, Davidsson (2003) menar att validiteten ytterst handlar om att det vi undersöker är det vi säger oss undersöka. Under resans gång så väl i litteratursökning, som i intervjusituationen samt bearbetningen av det insamlade materialet har vi otaliga gånger fått påminna oss själva och varandra om att återaktualisera syftet för vår C-uppsats. Detta för att inte hamna utanför det vi från början avsåg att undersöka. För att inte ge en snedvriden bild är det enligt Kvale (1997) viktigt att forskaren förhåller sig till sin förförståelse inom det valda ämnet som undersöks samt är kritisk vid tolkningen av det egna resultatet. Då vi båda har arbetslivserfarenhet inom området har det varit extra viktigt för oss att ställa oss kritiska till de tolkningar vi gjort. Genom att öppet redovisa vår förförståelse i *metodkapitlet* är vår förhoppning att C-uppsatsens validitet ska kunna granskas av den som läser.

Kvale (1997) talar även om validitet ur ett etiskt perspektiv och menar att planeringen inför en forskningsstudie ska gagna människan och minimera de negativa konsekvenserna. Förhoppningen med vår C-uppsats är att studien ska gynna de äldre i vår undersökning. I planeringen och genomförandet av vår studie har vi även tagit vissa etiska hänsyn till våra respondenter. Dessa står utförligare beskrivna i kapitlet "*Etiska aspekter*". En av de förutsättningarna i vår studie har varit den begränsade tiden som funnits för C-uppsatsskrivandet. Efter att våra intervjuer hade skrivits ut har inte återkoppling till de äldre gjorts vilket hade kunnat höja validiteten ytterligare. Denna begränsning beskrivs utförligare i kapitlet "*Metodologiska överväganden*".

3.8.3 Generaliserbarhet

Vårt resultats generaliserbarhet är svårt att bedöma. Holme och Solvang (1991) menar att generalisering inte är ett centralt syfte inom den kvalitativa forskningstraditionen. Kvale (1997) tar upp olika typer av generaliseringar som kan göras inom kvalitativ forskning. Om till exempel urvalet skett slumpmässigt från en population kan det han kallar en "statistisk generalisering" utföras vilket innebär att vissa möjligheter till generalisering finns. I vår C-uppsats har urvalet genomförts av enhetschefer utifrån vissa kriterier men inte på ett strategiskt sätt som gör att resultatet kan göra anspråk på att vara representativt. Då syftet aldrig varit generalisering utan att nå en fördjupad kunskap om de äldres upplevelser gör vi som författare inga anspråk på att kunna generalisera vårt resultat. Vårt syfte har inte varit att dra slutsatser utanför ramen för vår undersökning (Esaïsson, 2009). Om generalisering inte är möjlig är en befogad fråga varför man då genomför en studie av detta slag. I vårt resultat har vi sett vissa mönster som vi också finner stöd för i tidigare forskning men det finns även saker som skiljer sig åt. Även om de äldres upplevelser av inflytande inte är generaliserbara får vi genom dessa berättelser en fördjupad förståelse av hur dessa upplevelser kan se ut. Denna

förståelse kan in sin tur leda till andra viktiga frågor och aspekter som i sin tur kan undersökas genom ytterligare kvalitativa och kvantitativa studier.

3.9 Metodologiska överväganden

Här följer några olika omständigheter som vi anser vara viktiga att ta upp då vi anser att dessa kan ses som begränsningar i vår C-uppsats.

3.9.1 Könsfördelning

Könsfördelningen i vår urvalsgrupp bestod av åtta kvinnor och två män. Vi hade aktivt kunnat styra könsfördelningen genom att framföra detta som ett önskemål till de enhetschefer som vi var i kontakt med. Då vi innan studien inte visste hur svårt det skulle vara att få tag på respondenter valde vi att inte framföra ett sådant krav. De två männen som deltog i studien var bland de sista respondenterna som tackade ja. Vi hade kunna försökt att få tag på ytterligare sex män för att få en jämn könsfördelning men då vår tid var begränsad valde vi att inte göra detta. Enligt rapporten *”Jämställd socialtjänst”* utförd av socialstyrelsen 2004 står det att majoriteten av brukarna inom äldreomsorgen är kvinnor samt att det är vanligare att kvinnor har hemtjänst samt bor på särskilt boende. I *”Nationell brukarundersökning inom vården och omsorgen om äldre 2008”* som gjorts hos personer som bor på särskilt boende och personer som har hemtjänst var fördelningen 28 % män respektive 72 % kvinnor. Denna fördelning, skriver man, speglar äldreregistret som är ett dataregister där alla personer som har äldreomsorg står med. Kvinnor tar i större utsträckning än män emot äldreomsorg vilket förklaras med att kvinnor lever längre än män. Om det är majoriteten kvinnor som bor på särskilt boende är könsfördelningen i vår studie till viss del representativ. Ur de svar vi fick av de män respektive kvinnor som deltog i vår studie upplevde vi ingen skillnad mellan könen i de svar vi fick.

3.9.2 Urvalsprocessen

Då vi ansåg att enhetscheferna hade kunskap samt erfarenhet om vårt C-uppsatsämne valde vi att i första hand kontakta enhetscheferna. Att chefer på respektive äldreboende valde ut intervjupersoner är något som är viktigt att ta upp då detta kan ha påverkat vårt resultat. Bristen är att enhetscheferna har handplockat de äldre vilket innebär att de kan ha valt personer som var mer positivt inställda till verksamheten. Detta kan ha medfört att vårt material är snedvridet åt ett mer positivt utfall. Dilemmat vi även ställdes inför genom valet av att göra vårt urval genom enhetschefer var om den äldre skulle svara ärligt på frågorna eller om denne skulle känna någon slags solidarisk skyldighet samt tacksamhet till de personer som gav omvårdnad. Ingen av de äldre uttryckte någon oro för att de skulle nå personalen eller enhetscheferna. Båda positiva och negativa uttalanden gjordes av respondenterna i vår studie. Det är dock omöjligt för oss att veta om våra respondenter anpassade sina svar i vetskap om att de vara kända av enhetscheferna. Resultatet är till en viss del styrt då enhetscheferna handplockat respondenterna. Ett annat alternativ till det sätt vi genomförde vårt urval på är att enhetschefen hade tillfrågat alla som bodde på respektive enheter om de ville delta. Men då hade vi inte haft möjlighet att ha de kriterier som vi valt att ha med i vår undersökning därför var en selektion av respondenter nödvändig. Begränsningen ligger i att det var enhetschefen som valde. Ytterligare ett alternativ hade varit att lämna ett antal brev som motsvarade antalet äldre som bodde på respektive enheter vilka genom enhetschefen kunnat läggas i alla de äldres postfack. På så vis hade de äldre kunnat ta kontakt med oss direkt. Men även här hade det funnits svårigheter då vi inte vetat om de äldre hade uppfyllt de kriterier vi formulerat.

3.9.3 Återkoppling av intervjuer till respondenterna

Ytterligare en begränsning har varit att vi inte har stämt av vårt utskrivna resultat med de äldre som deltagit i vår studie. På så vis har vi valt bort möjligheten att stämma av med den äldre om denne upplever att vi har återgivit det personen har sagt på rätt sätt. Enligt Holme och Solvang (1991) är ett sätt för avstämning att man som undersökare skickar den utskrivna intervjun och ljudfilen till respondenten för att denne ska ges en möjlighet att uttala sig om dennes berättelse återgivits på rätt sätt. Då tiden för vår C-uppsats har varit begränsad har vi bortsett denna möjlighet.

4 RESULTAT OCH ANALYS

Nedan presenteras både resultat och analys. Resultatet är indelat i de teman som framkommit i resultatet. Efter varje tema följer analys.

4.1 Respondenterna

De äldre vi valt att intervjua är 73 år och uppåt. Det framgår i intervjuerna att alla de äldre vi valt att intervjua flyttade till det särskilda boendet på eget initiativ då de ansåg att det var omöjligt för dem att klara sig själva. En av respondenterna hade tidigare bistånd i form av hemtjänst men då omständigheterna ändrades och omsorgsbehovet blev större ansökte den äldre om att få komma till särskilt boende. Det framgår i intervjuresultatet att de flesta av våra respondenter ansökte om att få komma till särskilt boende då den huvudsakliga anledningen var att deras fysiska hälsotillstånd försämrades till den grad att de längre inte klarade av att bo ensamma. Ett par respondenter uttrycker att då de inte längre klarade av att bo ensamma på grund av den fysiska hälsan, valde de att ansöka om att få komma till särskilt boende då de inte ville bli en belastning för barnen. De flesta respondenter uttrycker att det har varit en sorg i att inse att de inte längre klarade av att bo ensamma. Svårigheter i vardagslivet så som att bära hem kassarna från livsmedelsaffären, gå i trappor men även andra vardagssysslor blev hinder för de äldre att kunna klara av vardagen. De flesta äldre talar om sorgen i att behöva lämna allt som för dem har haft betydelse för att flytta till det särskilda boendet. Några av våra respondenter har flyttat från ett annat särskilt boende eller efter sjukhusvistelse. En av respondenterna uttrycker sig på följande sätt: *”Det är så mycket i min tillvaro som varit som jag måste lämna”*

4.2 Hur går de äldre tillväga för att skapa inflytande i vardagen

4.2.1 Sammanfattning av resultat

Den första frågeställningen - *hur de äldre går tillväga för att skapa inflytande i vardagen* har undersökts genom sex olika frågor vilka kommer att presenteras nedan. Det framkommer att tiden har en stor betydelse för våra respondenters upplevelse av möjlighet att skapa inflytande. Sex av våra respondenter uttrycker hur personalens stressade arbetssituation begränsar deras upplevelse av att kunna göra sina röster hörda. Hos våra tio respondenter framträder två tydliga förhållningssätt i hur de ser på att påverka. En större grupp väljer att inte framföra önskemål och synpunkter. Vissa av dem anser sig vara nöjda med sin tillvaro och ser därför inte inflytandet som nödvändigt. För andra i samma grupp som inte uttrycker sina önskemål handlar det om att den äldre inte vill störa personalen eller att den äldre inte tror att eventuella påverkansförsök kommer att resultera i någon förändring. Hos de äldre som väljer att framföra sina önskemål och synpunkter berättas det om ett öppet förhållningssätt gentemot personalen där det inte råder några svårigheter att föra sin talan. Att få bestämma

sina intressen handlar inte om några stora saker för respondenterna i vår studie. Det rika utbudet på aktiviteter som finns på respektive äldreboende utgör till stor del våra respondenters intressen. Ett fåtal berättar om intressen som ligger utanför ramen av de utbud som finns. De som är engagerade i någon aktivitet menar att de får sina intressen tillgodosedda och att de kan påverka sina intressen inom ramen av det utbud som finns. Ett behov som dock inte framträder vara tillgodosett hos flertalet av våra respondenter är deras behov av att få komma ut på promenad. Här har de äldre inte någon stor möjlighet att påverka då bristen på tid åter ger sig till känna.

4.2.2 Tidens betydelse

Resultat

Inflytande är något som de intervjuade i vår studie beskriver på olika sätt. I svaren framgår att det som för vissa framstår som självklart är otänkbart för andra. En del av de äldre väljer att påverka sin situation medan andra avstår och det finns inte en enkel förklaring till varför de väljer det ena eller andra säger. Självbestämmande säger vissa som svar på frågan vad det innebär att ha inflytande i vardagen. Andra menar att inflytandet inte handlar om så stora saker i tillvaron, att bli förstådd. I samtalet med de äldre om deras inflytande i vardagen framträder tid vara något av en bristvara som har stor betydelse. Sex personer berättar att de upplever att personalen är stressade vilket får konsekvenser för deras inflytande. De önskar att personalen hade haft tid att stanna och lyssna. Då kanske det funnits mer att säga angående de egna önskemålen menar någon. Att de äldre tycker synd om personalen och oroar sig för hur de ska orka är också något som framkommer. De flesta menar att anledningen till att personalen inte har tid beror på deras pressade arbetssituation som beror på att de är för få i arbetet på grund av att nedskärningar gjorts. Någon uttrycker att denne vid ett tillfälle vänt sig till en ”instans” högre än sin enhetschef för att föra frågan om personalbrist på tal och fick då till svar att det inte fanns pengar. Flera av de äldre menar att problemet med personalbrist ligger högre upp i organisationen och på så vis utanför personalens makt. Det personliga inflytandet omöjliggörs då personalen inte kan ta individuell hänsyn till varje boende och måste följa högre direktiv enligt en av de intervjuade som uttrycker sig på följande sätt:

”Jag tror inte att det går att påverka många saker. Inte i dagens läge. Jag tror inte det ser du. Det finns ingenting vi kan påverka. Men en sak är fel. Mycket fel. Men det är ju inte här, det är ju staden... De som styr och ställer”

Ett par av dem som uttalat sig kring personalens situation ifrågasätter om det råder personalbrist. Det finns andra anledningar till att tid inte finns enligt dessa. En av respondenterna menar att arbetet i sig inte är så tidskrävande som det talas om.

Analys

Tiden framkommer som en viktig aspekt för hur våra respondenter upplever sitt inflytande. Personalens stressande arbetssituation på det särskilda boende gör att den äldre upplever sitt inflytande som begränsat då dennes möjlighet till att framföra sina önskemål begränsas. Detta resultat kan även iaktas Wikströms studie (2005) där det framkommer att de äldre inte väljer att ta upp önskemål på grund av personalens stressade arbetssituation. Det framkommer även i vårt resultat att flera av våra respondenter uttrycker en oro och tycker synd om personalen på grund av deras stressade arbetssituation. Den förståelse de äldre i vår studie visar för personalen kan även förstås utifrån Möllers studie (1996). Här framkommer en norm hos de äldre att de måste anpassa sig och visa en förståelse för personalen som trots nedskärningar utför ett heroiskt arbete. En slutsats vi kan dra av vårt resultat och som även framkommer i

Möllers och Wikströms studier är att de äldre tycker synd om personalen och godtar de bristande förhållandena på grund av detta.

Sett utifrån social utbytesteorin skulle man kunna förstå de äldres godtagande av situationen utifrån det beroendeförhållande som de befinner sig i. Enligt Emerson och Blau citerade i (Engdal, Larsson, 2006) befinner sig en individ i ett beroendeförhållande då hon är beroende av andra för att tillgodose sina behov. Sett utifrån denna definition är de äldre i vår studie beroende av personalens resurser i form av arbetskraft för att få sina behov tillgodosedda och befinner sig därför i en beroenderelation vilket gör att de inte kan kräva mer tid. Vi skulle också kunna förstå de äldres godtagande av situationen utifrån Dowds begrepp medgörlighet samt foglighet. Att det är dessa resurser som återstår för den äldre att förhandla med i den sociala utbytesrelationen vilket gör att de blir tvungna att acceptera de organisatoriska förhållanden som råder (citerad i Tornstam, 2005). Respondenterna i vår studie uppger att de är medvetna om tidens betydelse och upplever att tiden blir avgörande för om personalen kan stanna och lyssna på det den äldre önskar framföra. Även i Ingvads studie (2003) framkommer det att den begränsade tiden som personalen har för varje boende begränsar den äldres handlingsutrymme. Sett utifrån begreppet voice som Möller (1996) använder finner detta begrepp inget stöd i resultatet hos de sex av våra respondenter som uppger att deras upplevelser av att kunna göra sina "röster hörda" begränsas på grund av den tidsbrist som råder. Vissa av våra respondenter menar att personalen inte kan påverka tidsbristen som råder på det särskilda boende då anledningen finns högre upp i organisationen. En respondent i vår studie berättar att denne inte tror att personalen kan ta individuell hänsyn på grund av högre direktiv. Liknande resultat framträder även i Abott et. al studie (2000) där det visade sig att de äldre hade svårt att utmana eller förändra de rutiner som fanns i den verksamhet de befann sig i. Ett par av våra respondenter ifrågasätter om det verkligen råder tidsbrist. Deras uttalande ifrågasätter indirekt att problemet skulle ligga högre upp i organisationen. Genomgående är att tidsbristen och beroenderelationen den äldre befinner sig i gör att dennes upplevelse av inflytande begränsas.

4.2.3 Att inte göra sin röst hörd eller att lägga sig i

Resultat

I svaren på frågan huruvida de äldre upplever sig kunna påverka personalens arbetsuppgifter som avser dem samt hur de för fram egna önskemål framträder två olika förhållningssätt: de som uttrycker att de inte "*lägger sig i*" och de som uttalar sina önskemål till personalen. Den grupp som väljer att inte uttrycka sina önskemål består av sex personer. Orsakerna till varför de drar sig för detta varierar. Ett fåtal menar att de stör personalen om de lägger sig i deras arbete för mycket. Tacksamheten till personalen framkommer tydligt i fyra av de intervjuade personernas berättelser. De äldre som anser sig få det de behöver menar att de därför inte behöver inflytande. Några respondenter menar att de hade kunnat påverka om de hade velat men att de inte behöver det då de är så nöjda. Personalen beskrivs av dessa respondenter som rara och bussiga och uppmuntrar de äldre att säga till om det är något. Inflytande framstår i dessa personers svar som något som enbart relateras till omständigheter då det råder missnöje.

Detta belyser vi med följande citat:

"Men jag behöver ju inte det, för här är så bra, men om man skulle vara på ett ställe där det inte är så bra, så vill man ju blanda sig i och föreslå både det ena och det andra. Men här behöver man inte föreslå"

Hos dem som inte vill "lägga sig i" handlar tveksamheten inför att ha synpunkter också om vad personerna tror att detta kommer att resultera i. En av de äldre menar att möjligheten till påverkan finns om man vill samtidigt framhåller samma respondent att det är lönlöst att få gehör för vissa önskemål som t.ex. att få med sig personalen som sällskap på en promenad. Så här uttrycker en annan respondent som upplever liknande:

"Man tvekar att lägga sig i andras görande. Skulle man göra det kanske det ändrar sig för stunden men så är det tillbaka i samma igen ... Jag är medveten om att jag många gånger håller igen, det ska jag inte lägga mig i osv.."

När vi slutligen kommer till de äldre som uttrycker sina önskemål och talar om för personalen om deras viljor framkommer andra bilder av inflytande. Personerna i denna grupp beskriver att de har ett öppet förhållningssätt gentemot personalen och upplever inga problem att föra sin talan. Kommande citat har använts:

"Jag får på mitt sätt. Ni får göra så och så och så när ni duschar mig. Jag vill ha det så och så och då gör dem det. Men jag tror inte att alla har det så bra. Jag tror inte det ser du. Jag får det som jag vill ha"

Ett par av respondenterna i denna grupp berättar att de inte drar sig för att framföra sina synpunkter. De kan berätta för personalen om vilka behov de har och menar att personalen då anpassar sig efter den äldres önskningsar. En av dessa framhåller i detta sammanhang sina personliga rättigheter. Den här respondenten är den enda av de tio intervjuade i vår studie som uttalar sig om den här möjligheten. De andra två respondenterna som berättar att de uttrycker sina synpunkter och önskemål menar att detta inte med en självklarhet innebär att det blir som de vill i praktiken. Det handlar om huruvida det finns någon av personalen som är ledig och kan lyssna.

Analys

I frågorna som ställts till våra respondenter om hur de går tillväga när de vill framföra sina önskemål samt påverka personalens arbetsuppgifter som avser dem framträder tydligt två förhållningssätt, de äldre som uttrycker att de inte vill lägga sig i personalens göranden samt de som uttrycker sina önskemål till personalen. Hos fyra av de sex äldre i vår studie som inte väljer att framföra sina önskemål framkommer att de är nöjda och därför inte upplever att de behöver påverka. Möller (1996) finner i sin studie stöd för de låga anspråkens betydelse och menar att de äldre med låga anspråk i större utsträckning är nöjda än de med höga. Om detta är fallet hos de äldre i vår studie som uttrycker att de är nöjda är svårt att avgöra. Även i Allen et. al (1992) framkommer det att de äldre som var nöjda hade låga förväntningar. Nöjdheten hos de fyra som inte framför önskemål då de anser sig vara nöjda skulle kunna förstås utifrån det Möller (1996) kallar för "Tacksamhetsattityd" vilken framträder hos den dominerande gruppen i hans studie. Denna attityd består i att de äldre är nöjda med sin situation och anser att de därför inte behöver påverka. Attityden framträder enligt Möller (1996) även som något normativt, att påverka inte är något man som äldre bör göra i första taget. Vårt resultat sett utifrån Möllers studie innebär att dessa äldres tacksamhet präglas av en återhållsamhet.

Ett fåtal av våra respondenter i vår studie anser att de inte vill lägga sig i då de anser att de genom detta sätt stör personalen. Detta kan även iaktas i Allen et. al (1992) och Abbott et. al (2000) där studierna visar att den äldre drar sig för att framföra synpunkter till personalen då rädslan finns att detta skall uppfattas som klagomål av personalen. Både i Möller (1996) och Allen et. al (1992) ifrågasätts den tacksamhet de äldre i respektive studie uttrycker och menar att den grundar sig i det beroendeförhållande de äldre befinner sig i. I Möllers studie verifieras enligt författaren tesen om att det beroendeförhållandet som de äldre befinner sig i leder till en återhållsamhet att i påverka. Detta bidrar till att den äldre på så vis undviker konfrontation, med personal, som är nödvändig för att påverka. Enligt oss författare skulle ovanstående resonemang som funnit empiriskt stöd kunna vara en möjlig förklaring till varför de sex respondenter i vår studie väljer att inte framföra sina egna önskemål samt synpunkter som avser personalens arbetsuppgifter. I vår studie framkommer det ytterligare en anledning till varför vissa äldre inte väljer att framföra synpunkter till personalen eftersom de äldre menar att de inte är säkra på om det kommer att resultera i någon förändring. Detta resultat finner även stöd i Wikströms studie (2005) som skriver att de förväntningar den äldre har kommer att bli avgörande för om denne väljer att framföra de egna önskemål eller inte. De resterande av respondenterna i vår studie som uttrycker att de framför sina önskemål och synpunkter till personalen kan förstås utifrån begreppet voice som Möller (1996) använder i sin studie, med andra ord upplevelsen av att kunna göra sin röst hörd i verksamheten. Dessa respondenter uttrycker en lätthet i att framföra det de vill och någon talar om att denna har rättigheter. Men även hos de respondenter som väljer att göra sina röster hörda berättas det om att de inte alltid får som de vill på grund av att tid inte alltid finns. Den anpassning som då blir nödvändig för dessa äldre kan förstås utifrån Dowds begrepp medgörlighet och foglighet inom den sociala utbytesteorin. Sett utifrån dessa begrepp blir dessa det kvarstående bytesvaror som dessa äldre då har kvar att använda som bytesvaror (citerad i Tornstam, 2005).

4.2.4 Intressen

Resultat

De utbud av aktiviteter som erbjuds på respektive särskilt boende är det som de flesta av de intervjuade relaterar till när vi frågar om vilka intressen de har oberoende av om de deltar eller inte. Få av våra respondenter gör skillnad på egna intressen och de aktiviteter som erbjuds. Några respondenter talar om de intressen de hade förr och skiljer på så vis dessa från de intressen som de har idag. Samma respondenter beskriver att de tidigare har levt ett aktivt liv med ett engagemang i föreningsliv, församlingsgemenskap och sångkör. De här äldre menar att de har fått glömma bort de gamla intressena vilket till största delen beror på deras fysiska orkeslöshet.

Ungefär hälften av de äldre som vi intervjuat deltar i någon aktivitet. Aktiviteterna anordnas av så kallade aktivitetssamordnare, personer som är anställda för att enbart arrangera och samordna aktiviteter för de äldre. De äldre berättar om damkvällar, herrkvällar, sångkör, bingo, boule, porslinsmålning, musikuppträdanden och mycket annat. För dessa äldre har nya "intressen" tillkommit sedan de flyttade till det särskilda boendet. En av de äldre har lärt sig att brodera och en annan menar att han/hon har full sysselsättning med de aktiviteter som finns i "huset". Hos dem som är engagerade i någon aktivitet som hålls av aktivitetssamordnarna framkommer "behovet" av aktivitet eller intresse vara tillgodosett. "*Här får man allt man vill*" säger någon. Ett par respondenter menar att de genom att vara aktiva håller sig friskare.

Trots detta visar sig ett behov inte vara tillgodosett hos flertalet av de äldre nämligen behovet av att få komma ut på promenad. Detta uttrycks både av dem som deltar och inte deltar i

någon aktivitet. Några är helt beroende av personalen för att kunna ta sig ut . Dessa menar att de lätt blir sittandes i sina rum. Andra saknar sällskapet, att ha någon att promenera med. Tiden är en återkommande faktor. De flesta uttrycker en förstående attityd gentemot personalen andra ifrågasätter. Några respondenter uttrycker sig på följande vis:

"Personalen är jättebussiga men de hinner ju inte. Jag är ju medveten om det... Men just detta att få känna marken under fötterna och ja, känna luften i ansiktet"

"Jag vet inte, de gnäller att de har för mycket att göra, de har inte tid... Det skulle vara en helt annan sak om personalen hade tid att ägna sig åt de gamla"

Flera av de äldre uttrycker att de blir erbjudna och uppmuntrade att delta och följa med på utflykter. Några respondenter berättar att de får hjälp att åka och handla, andra berättar om utflykter till Botaniska och Liseberg. Samtidigt ska det i sammanhanget framhållas att det är få av de intervjuade som uttrycker sig ha "ett intresse" som ligger utanför det utbud som finns på det särskilda boendet.

En respondent menar att personens intressen inte är något denna vill blanda in personalen i:

"Det finns väl valmöjligheter men jag tror inte att mina så kallade intressen på något sätt skulle sammanfalla med äldreomsorgens"

Att få bestämma eller påverka sina intressen handlar för våra respondenter som det tidigare framkom inte om några stora saker. Någon berättar att personen fick önska flera sånger sist det var gudstjänst. En annan respondent berättar om en idé som personen haft om att tillverka en egen present till en anhörig. Denna idé genomfördes med hjälp av aktivitetssamordnaren. En av de äldre säger så här som svar på frågan om vilka möjligheter denne anser sig ha att framföra synpunkter som rör den äldres intressen:

"Ja, det tycker ja, man är ju inte rädd för personalen utan man är ju som mer kompis med dem, känner inte att dem är över en på något sätt, de är jättegoda verkligen de flesta."

Frivilligheten kring aktiviteterna framhålls av de flesta äldre som viktig oberoende av om de deltar eller inte. Det är inget tvång att delta i de aktiviteter som erbjuds i huset. För vissa av de äldre som inte deltar i någon aktivitet handlar det till stor del om att de inte längre upplever sig ha orken. Någon uttrycker att denna upplever en frustration när personen ser andra hålla på med det som en gång varit personens egna stora passion och hobby i livet. Andra berättar att de aldrig haft några egentliga intressen. En respondent menar att man inte kan längta efter något speciellt i en så hög ålder. De äldre vet att möjligheten att delta i aktiviteter finns men vissa blir hellre kvar på sina rum. Vissa av dem spenderar sin tid med att läsa. En respondent berättar att han/hon tycker om att lösa korsord. Andra äldre upplever de stora sammanhangen som påfrestande då de menar att det lätt kan bli högljutt. Några av våra respondenter berättar om att de får besök av anhöriga med vilka de även åker på utflykter med. En respondent menar att de inte har någon betydelse för henne/honom om de andra äldre väljer att delta i de aktiviteter som anordnas på det särskilda boendet, även om det så skulle vara alla.

Analys

Flertalet av våra respondenter relaterar sina egna intressen till det utbud av aktiviteter som finns på det särskilda boendet där de bor oberoende av om de är aktiva eller inte. Vi kan urskilja två grupper bland våra tio respondenter, de som deltar i aktiviteter och de som inte deltar. Ur gruppen som inte deltar kan vi urskilja ytterligare två grupper, de som inte deltar på grund av att de inte orkar och de som kan påverka och tillgodose sina intressen utanför ramen av utbud som finns på dem särskilda boendena.

I resultatet framkommer det att vissa av våra respondenter menar att de har fått glömma bort sina gamla intressen vilket till stor del beror på att de inte orkar. Någon respondent berättar om upplevelsen av frustration när denne iakttar andra som utövar det intresse som en gång i tiden varit den äldres stora passion. Detta skulle kunna förstås enligt det Engdal, Larsson (2006) beskriver utifrån den sociala utbytesteorin, hur individer som befinner sig i underläge kan avstå från att förbättra sin livssituation då de inte upplever sig ha resurser i form av ”kraft” och ”energi”. I jämförelsen mellan de äldre som aktivt utövar intressen och de äldre som inte gör det, kan vi se hur upplevelsen av att ha resurserna ”kraft” och ”energi” spelar en viktig roll i hur individen kan påverka och få sina intressen tillgodosedda. Ungefär hälften av respondenterna i vår studie deltar i någon form av aktivitet. De framgår bland flertalet av våra respondenter att de blir erbjudna samt uppmuntrade att följa med på utflykter av personalen. Sett ur begreppen ”kraft” och ”energi” som Engdal, Larsson (2006) tar upp kan de ”aktiva” äldre i vår studie genom att de upplever sig besitta resurserna ”kraft” och ”energi” delta i olika aktiviteter och på så vis behålla ett visst inflytande över sina intressen till skillnad från dem som inte har orken att delta. Behovet av att få komma ut på promenad visar sig inte vara tillgodosett hos de flertalen av våra respondenter. Sett ur Emersons och Blaus definition av vad en beroenderelation som är präglad av makt innebär skulle vi återigen ur detta perspektiv kunna se hur de äldre i vår studie är beroende av personalens resurser för att tillgodose behovet av att få komma ut på promenad (citerade i Engdal, Larsson, 2006). I detta fall blir den äldres handlingsutrymme litet eftersom han/hon utan personalens hjälp blir sittandes på sitt rum. Sett utifrån Dowds resonemang skulle man kunna se att då den äldre varken kan använda sig av undandragande eller utvidgande av resursområde för att skapa balans i utbytesrelationen hamnar hon i en beroenderelation enligt Dowd där utrymmet för påverkan är litet (citerad i Tornstam, 2005). Att få bestämma eller påverka sina intressen handlar inte om några stora saker för våra respondenter. Det kan handla om att exempelvis få önska sig en sång under musikstunden men även att få hjälp att tillverka en egen present. Sett utifrån Korpi citerad i (Engdal, Larsson, 2006) finns det ett samband mellan anspråksnivån och den äldres underordnade position. Tolkat utifrån detta resonemang skulle de äldres små önskemål ha ett samband med deras underordnade position. De äldre som väljer att inte delta på grund av att de inte finner utbudet tillfredsställande har istället andra valmöjligheter genom sina anhöriga att tillgodose vissa intressen. Dessa äldres beteende skulle kunna förstås utifrån den strategi som Dowd benämner som utvidgande av resursområde vilket innebär att den äldre försöker hitta andra tillgångar som är mer tillfredsställande för utbytesrelationen (citerad i Tornstam, 2005).

4.3 Hur upplever och beskriver den äldre sitt inflytande för att få sina behov tillgodosedda

4.3.1 Sammanfattning av resultat

Det framkommer i resultatet att vissa av respondenterna jämför sig med de äldre som är mer omsorgskrävande när de berättar om sitt inflytande och menar att det är svårare att göra sin röst hörd när hälsan sviktar. Det framkommer även att ordinariepersonal som arbetar på de särskilda boendena är väl insatta i den äldres behov samt att flertalet respondenter är nöjda med den hjälp de får av personalen. Somliga respondenter uttalar att den hjälp de får från vårdpersonalen stämmer väl överens med dem behov den äldre har. Det framkommer även att ett fåtal respondenter inte är nöjda med den hjälp de får och upplever sig inte få samma hjälp av all personal. Anhöriga visar sig ha en betydande roll för vissa av våra respondenter då den äldre kan välja att genom sina anhöriga framföra önskemål till personalen. Många av våra respondenter tycker emellertid att det är mödosamt under semestertiden då vikarier ersätter ordinarie personal.

4.3.2 Den upplevda hälsans betydelse för inflytande

Resultat

Alla våra respondenter har någon form av hjälpinsatser. Dessa insatser kan se olika ut beroende på vilka behov den äldre människan har. De flesta av dem som vi har intervjuat får hjälp med hushållssysslorna så som städning, bäddning samt hjälp med tvätten. Även hjälp eller handräckning på toaletten och i duschen. Vissa av respondenterna relaterar till de äldre som är mer omsorgskrävande när de beskriver sitt inflytande för att få sina behov tillgodosedda. I relation till de som är mer omsorgskrävande upplever våra respondenter att de har bättre möjligheter att göra sina röster hörda. De inser att det blir svårare att påverka när hälsan sviktar. För att belysa detta följer nedan ett citat:

”Så länge man är någorlunda klar i huvudet kan man förklara sina önskemål, men det är värre för dem som inte kan komma med förslag själva och yttra sig. Dom får ta det som det blir, alltså, som det utförs. Dom har svårt för att vara med och bestämma något själva”

I frågan om ”hur personalen vet vad som skall göras” uttryckte de flesta respondenter att ordinarie personal är väl insatta och vet vilka behov den enskilde har. De framgår av vissa respondenter att personalen har nerskrivet vilka behov den äldre har, men även att personalen tillsammans med enhetschefen diskuterar den äldres behov på olika möten. Flertalet respondenter uttrycker att de är nöjda med den hjälp de får av personalen. En respondent formulerar sig så här:

”De är väldigt bra. Är det något man inte vet så hjälper de en.”

Flera av de äldre framför dock att det besvärligt under semestertiden då semestervikarier ersätter ordinarie personal. Följande citat har använts för att belysa detta:

”Av personalen får jag den hjälp jag behöver, men det är lite jobbigt på sommaren när personalen ska ha semester och då kommer det personal från bemanningen och det är inte lätt för dem att veta vad jag ska ha för hjälp.”

Analys

Det framkommer i vårt resultat att vissa av de äldre jämför sig med dem som är mer omsorgskrävande och på så vis anser att de själva har det ganska bra. Dessa äldre uttrycker att de upplever sig ha större möjlighet till inflytande i vardagen än de som är mer

omsorgskrävande. Detta förhållningssätt kan förstås utifrån den attityd, Angelöw (2000) beskriver som innebär individen intalar sig själv att denne har det ganska bra samt att det inte råder så stor obalans i relationen samt att det finns andra som har det mycket sämre. Enligt författaren kan denna attityd hjälpa individen till att förhålla sig på ett sätt som gör den asymmetriska relationen mer hanterbar för individen som befinner sig i underläge Angelöw (2000). Vi kan även tolka ovanstående resultat utifrån begreppet voice, som Möller (1996) använder i sin studie, vilket avser individens möjlighet att göra sin röst hörd inom organisationen, då de äldre som upplever att de är i mindre behov av hjälp än andra äldre upplever sig ha större möjlighet till inflytande, alltså voice. I Wikströms studie (2005) visar det sig att de äldre som har ett större omsorgsbehov ställer mindre krav i jämförelse med dem som har ett mindre omsorgsbehov. Detta finner vi inget stöd för i vår studie. Även om de äldre i vår studie upplever sig ha ett större inflytande än dem som är mer omsorgskrävande framkommer det i vårt resultat att de befinner sig i en beroenderelation vilket innebär att de trots den ökade känslan av inflytande fortfarande behöver personalens resurser för att tillgodose sina egna behov. Detta kan tolkas utifrån det Blau och Emerson benämner som en beroenderelation som präglas av makt (citerad i Engdal, Larsson, 2006). Flera av de äldre i vår studie upplever semesterperioderna som besvärliga då vikarier ersätter ordinarie personal. Svårigheten med semestervikarier är enligt våra respondenter att vikarierna inte känner till vilka behov de äldre har. Detta kan förstås utifrån relationens betydelse som Ingvad (2003) lyfter som en viktig aspekt då författaren menar att i de fall där det inte finns en uppbyggd relation blir det svårare för den äldre att uppleva att denne har inflytande. Vi vill även i detta sammanhang belysa den andra försvarsmekanismen som Angelöw (2000) tar upp vilken innebär att individen intalar sig själv att denne inte erbjuder något i den beroenderelation hon befinner sig i och därför inte vill ha något tillbaka. Denna strategi kan liknas vid begreppet exit som Möller (1996) tar upp där individen lämnar organisationen. Ingen av dessa strategier är tillämpliga i vår studie då de äldre vi intervjuat redan befinner sig på äldreboende, är beroende av personalen för att få sina behov tillgodosedda och på så vis inte kan lämna relationen. Möllers studie (1996) visar även att tröskeleffekterna, den kraftansträngning det innebär för den äldre att flytta, söka sig någon annanstans upplevs som för höga av de äldre för att detta ska upplevas som ett alternativ.

4.3.3 Att ha någon att vända sig till

Resultat

Vissa av äldre uttrycker att de är nöjda med personalens hjälpinsatser och anser att de stämmer väl överens med de behov den äldre har men i frågan som avser den äldres hjälp återkommer det faktum att dessa respondenter inte vill vara till besvär då de uttrycker att personalen är stressade. Vi kan även här urskilja att dessa äldre känner en tacksamhet gentemot personalen. Här följer ett citat:

”Det är jättebussig personal här...”

Det framgår även att ett mindre antal respondenter inte är nöjda med personalens hjälpinsatser och anser inte heller att de får samma hjälp av all personal. En respondent uttrycker sig på följande vis:

”Det beror också på vad det är för person, jag går hellre till vissa framför andra för det är inte säkert att den har tid... får skylla på det.”

Det finns de som uttrycker att det förväntas av den äldre att denne endast skall vända sig till sin kontaktperson för att framföra önskemål som avser hjälpen denne får. Vissa respondenter

menar att det kan vara i behov av hjälp som inte anses vara akut och de blir då hänvisade till den person i personalgruppen som är den äldres kontaktperson. Samtidigt uppger de äldre att i de fall där det skulle vara i behov av akut hjälp skulle de kunna vända sig till all personal. Nedan följer ett citat för att belysa hur de äldre upplever denna situation.

”Jag undviker att fråga någon annan än min kontaktperson... hon är käck och bussig. Personalen vill att man ska hålla sig till en och då blir det så att jag känner det. Personalen kan säga till mig att i morgon kommer din kontaktperson då kan du väl fråga... jag tar det för vad det är och accepterar det”

Några av de äldre uppger att om de skulle behöva mer hjälp än den de har idag så skulle de säga till personalen vilket anses vara en självklarhet för dessa äldre. För att belysa hur dessa respondenter svarat i frågan om hur den äldre skulle gå tillväga om denne behövde mer hjälp används följande citat:

”Jag säger till naturligtvis. Jag anser att det kvittar vem jag pratar med utav personalen, så även om jag pratar med någon som inte är min kontaktman så är det människans skyldighet att vidarebefordra mina önskningar, det tar jag som en självskriven sak”

Det framkommer även att vissa av respondenterna använder sig av anhöriga som tillvägagångssätt för att förmedla sina behov till personalen i de fall då de skulle behöva mer hjälp. Dessa respondenter menar att detta tillvägagångssätt ger dem en känsla av trygghet i tillvaron. Några respondenter menar att det är meningslöst att framföra önskemål till personalen som avser hjälpen då de menar att personalen har sina rutiner och dessa är svårubbade men även att personalen skyller på att det råder personalbrist. De äldre som är missnöjda med den hjälp de får av personalen uppger att personalen inte har någon vetskap om vad de har för behov. De uppger även att de inte är så beroende av personalens hjälp och anser att de klarar sig ganska bra själva. Kommande citat har använts för att illustrera detta:

”Ja, det stämmer väl rätt bra i med det att jag inte behöver mycket hjälp... när man verkligen behöver hjälp... och får vänta och vänta så skyller de på personalbrist...”

Analys

Det framkommer bland vissa av våra respondenter att de är nöjda med den hjälp de får av personalen och att hjälpen stämmer överens med de behov de äldre har. Dessa respondenter påvisar en tacksamhet gentemot personalen och uppger att de inte vill vara till besvär för personalen då personalen är så stressade. Detta kan vi förklara med den tacksamhetsattityd som framkom i Möllers studie (1996) men även utifrån Allen et. al (1992) samt Abott et. al (2000) resonemang som menar att de äldre är rädda för att göra sina röster hörda då de inte vill bli uppfattade som besvärliga och som någon som klagar.

Några av respondenterna i vår studie är missnöjda med den hjälp de får på grund av att personalen inte är tillgänglig för dem utan hänvisar till deras kontaktperson. Detta kan förstås utifrån det Ingvad (2003) menar att utifrån hur den äldre kommer att bli behandlad kan detta få positiv eller negativ inverkan på den äldre. I de fall den äldre upplever att den blir respekterad och positivt bekräftad av personalen höjs känslan av värdighet hos den äldre. Författaren menar att beroende på hur personalen bemöter den äldre kommer den äldre att tolka vilket värde denne har. I de fall den äldre känner att den inte blir bemött med värdighet av personalen kommer den äldre försöka att distansiera sig samt försöka att göra sig så oberoende som möjligt (Ingvad, 2003). Som framkommit ovan i vårt resultat har vissa av våra respondenter blivit hänvisade av vissa i personalen till deras kontaktperson vilket resulterar i att dessa äldre valt att drar sig undan för att inte besvara personalen. Detta skulle även kunna

tolkas utifrån social utbytesteorin och Dowds begrepp, foglighet, medgörlighet och undandragande, som menar att i de fall den äldre inte ges någon möjlighet att använda sig av sin medgörlighet och foglighet kommer den äldre då använda sig av undandragandet som strategi för att undvika obehaget i den bristande ömsesidighet som råder i den sociala utbytesrelationen (citerad i Tornstam, 2005).

Några av våra respondenter uttrycker de inte finner några hinder när det gäller att be personalen om mer hjälp då de anser detta vara en självklarhet. Dessa respondents agerande kan tolkas utifrån Möllers, (1996) begrepp *voice* då dessa äldre kan i frågan om hjälp göra sina röster hörda. I sammanhanget med de äldre i vår studie som inte finner några svårigheter att framföra sina åsikter skiljer sig vårt resultat från Wikströms studie (2005), där det framträder att de äldre på grund av sitt beroende för nöja sig med den hjälp de får. I resultatet framgår att vissa av de äldre väljer att framföra sina önskemål om hjälp genom anhöriga. Detta skulle kunna förstås utifrån den strategi som Dowd benämner som utvidgande av resursområde vilken innebär att den äldre försöker hitta andra tillgångar eller utbytesrelationer som är mer tillfredställande (citerad i Tornstam, 2005).

5 SLUTDISKUSSION

C-uppsatsens syfte har varit att beskriva samt förstå hur de äldre som befinner sig i ett beroendeförhållande upplever sitt subjektiva inflytande i vardagen på det särskilda boendet. För att få svar på detta har vi använt oss av en kvalitativ metod där tio halvstrukturerade intervjuer genomförts med äldre människor på särskilt boende. Att få bestämma själv framkommer vara av stor betydelse för de äldre samtidigt som det för vissa är det de små besluten i vardagen som anses vara värdefulla att kunna påverka. Kunskapen om detta är värdefull enligt oss som författare då vi tror att en medvetenhet om detta hos personalen kan styrka upplevelsen av inflytande hos de äldre. De upplevelser kring inflytande som framträtt genom tio personers berättelser vilka bidragit till denna C-uppsats skulle kunna ses som ett litet bidrag till att stärka brukarinflytandet inom äldreomsorgen, då en ökad nyansrikedom kring de äldres förhållande kan stärka denna grups "röst" i en tid då nedskärningar är aktuella och de "hårda värdena" i organisationen tenderar att vinna över det "mjuka".

I reflektionen över det resultat som framkommit genom våra intervjuer kan vi ställa frågan om vårt syfte skulle kunna undersökas på ett annat sätt. Om vår studie genomförts med enkäter hade fördelen för de äldre varit att dessa varit anonyma även inför oss C-uppsatsskrivare. Våra intervjuer tog cirka 40- 50 minuter. Om vi istället hade valt att göra en kvantitativ studie och valt att skicka ut enkäter hade de äldre haft längre tid på sig att tänka igenom sina svar. Vi som författare till denna C-uppsats var dock intresserade av få en djupare förståelse för de äldres inflytande vilket inte hade kunnat nås på samma sätt om vi använt oss av en kvantitativ metod. Vår urvalsmetod har lyfts upp i kapitlet *metodologiska överväganden* då vi anser att det är viktigt att synliggöra denna då det faktum att de var enhetschefer som gjorde själva urvalet kan ha påverkat vårt resultat. I de större studier som lyfts fram som tidigare forskning har andra urvalsmetoder använts samtidigt som liknande tendenser i jämförelser med vårt resultat har framkommit. Den forskning som refereras till i vår C-uppsats beskriver till stor del äldre med hemtjänst. Vårt resultat måste dock ses utifrån den miljö som det särskilda boendet är. Trots att premisserna inom hemtjänsten är liknande innebär det särskilda boendet enligt oss en ännu mer sluten miljö då vårdpersonalen finns utanför den äldres dörr dygnet alla timmar och på så vis blir gränsen för den egna sfären otydligare och beroendeförhållandet påtagligare.

I vår C-uppsats framkommer att tiden är av stor betydelse för hur flera av våra informanter upplever sitt inflytande. Enligt de äldres upplevelser hamnar organisationens "behov" i form

av nedskärningar i konflikt med deras behov samtidigt som det framkommer att de äldre i vår studie uttrycker att de tycker synd om personalen i deras stressade arbetssituation. Tidens betydelse för de äldres upplevelse av inflytande är något som styrks även i Wikströms studie (2005). I Möllers studie (1996) framkommer de äldres förståelse för personalen stressade arbetssituation som något normativt. Det finns respondenter i vår studie som ifrågasätter om tidsbristen är anledningen till att personalen inte har tid för dem. Enligt oss är det i sammanhanget svårt att avgöra vad som är norm och vad som är verklighet. Vi anser att det krävs en tydlighet över vad den äldre kan förvänta sig i form av inflytande den dag denne flyttar till det särskilda boendet.

Hos våra respondenter framträder olika förhållningssätt i hur dessa ser på att utöva inflytande i sin vardag. Vissa anser sig vara nöjda och ser därför inte påverkan som nödvändig. Likt vår studie visar sig tacksamhetsattityden och att inflytande förknippas med situationer där det råder missnöje även i Möllers studie (1996). Behöver äldre endast inflytande när det råder missförhållanden och vem avgör i så fall när en situation räknas som ett missförhållande är en fråga vi ställer oss? Det finns även äldre i vår studie som inte tror att deras påverkansförsök kommer att resultera i någon förändring samt de äldre som inte vill vara till besvär för personalen vilket även finner stöd i Abbott et. al (2000) samt Allen et. al (1992). Få av de äldre i vår studie uttrycker att de besitter rättigheter. Hos dem som uttrycker detta framkommer inga svårigheter att föra sin talan vilket innebär att dessa äldre inte drar sig för att säga ifrån. En fråga som väckts hos oss som författare är om det finns ett samband mellan kunskapen den äldre har om sina rättigheter och den anspråksnivå den äldre har på sitt inflytande. Innebär det i så fall att de äldre som väljer att inte påverka saknar kunskap om sina rättigheter? Eller är det så att den självklara utgångspunkten för äldre är anpassning den dagen de flyttar till särskilt boende oavsett vilken kunskap denne besitter om sina rättigheter? Att få komma ut på promenad visar sig vara ett behov som inte är tillgodosett bland våra respondenter. De äldre är i behov av personalens resurser i form av arbetskraft vilket gör att beroenderelationen framträder extra tydligt i detta sammanhang då den äldre inte kan tillgodose detta behov själv. Den äldre befinner sig i det Blau och Emerson definierar som en beroenderelation präglad av makt (citerad i Engdal, Larsson, 2006). I detta sammanhang ställer vi oss frågan om det är en rättighet att få komma ut på promenad när man bor på särskilt boende? Upplevelsen av möjlighet till inflytande handlar också om huruvida den äldre upplever sig ha ork för att delta och på så vis påverka. Detta framträder tydligast i svaren på de frågor som avser den äldres intressen i vår studie. För vissa av de äldre är orkeslösheten är en begränsande faktor. Andra äldre väljer att avstå från de stora sociala sammanhangen och kanske skulle man kunna se detta val som en form av inflytande. Samtidigt är vi ytterst medvetna om att detta resonemang kan ifrågasättas då vissa av de äldre i vår studie väljer att stå tillbaka då de inte har några förväntningar på att deras talan ska resultera i några förändringar. Vissa av de äldre i vår studie jämför sig med dem som är mer omsorgskrävande och upplever sitt inflytande vara starkare i jämförelsen med dessa. I Wikström (2005) framkommer att de äldre som har ett mer omfattande behov sänker sina krav på vem som ger hjälpen. Detta är inget vi kan finna stöd för i vårt resultat. I vår studie har vi sett hur personalens bemötande kan få en betydande roll för hur den äldre kommer att uppleva sitt inflytande. Detta framträder även i Ingvad (2003). De flesta av de äldre anser att personalen vet vilka behov de har. Flertalet av de äldre är nöjda med den hjälp de får men upplever svårigheter till inflytande i relation till vikarier vilka de inte anser vara lika insatta i deras behov. Vissa av de äldre påtalar även sitt missnöje i de situationer då de blivit hänvisade till sin kontaktperson när de bett om hjälp. Dessa äldre drar sig undan då bemötandet från personalen uteblivit vilket liknar strategin ”undandragande” som Dowd tar upp (citerad i Tornstam, 2005).

Vår förförståelse hamnar nära det resultat som framkommit genom vår undersökning. Vi kan därför i sammanhanget ställa oss frågan vad som är ny kunskap och framförallt vad som är ny

kunskap för oss. Mycket av det som framkommit i vår studie framträder även i tidigare forskning som lyfts i vår C-uppsats. Relationens betydelse finner stöd i Ingvad (2003), Wikström (2005) tar upp tidens betydelse för de äldres inflytande, Återhållsamheten som är kopplad till nöjdhet framträder även i Möllers studie (1996). Att den äldre har lite påverkan i det som rör verksamhetens organisering framkommer i Abbott et. al (2000), Ingvad (2003). I vårt resultat framkommer egentligen inget som inte tidigare påvisats. Men anledningarna till hur den äldre upplever sig ha inflytande har visat sig ha en stor variation i vår studie vilket även gör frågan om inflytande komplex. Upplevelsen av inflytande hos de äldre handlar inte enbart om brister i organisationen utan även om relationen till personalen. Det handlar även om vilken ork den äldre upplever sig ha samt om den äldre upplever att inflytande är något som begränsar sig till situationer då det råder missnöje. Den stora variationen av hur upplevelserna av inflytande hos de äldre kan se ut är något som framträder som nytt för oss. Inflytandet hos äldre på särskilt boende kan studeras på många olika sätt och skulle kunna brytas ner och studeras i ännu mer specifika situationer som exempelvis matsituationen, brukarråden eller den så kallade "egen tiden" varje äldre har rätt till på det särskilda boendet. Förslag på vidare forskning skulle också kunna vara en kvantitativ studie om äldres inflytande på särskilt boende där möjligheten att dra vissa slutsatser utanför den studerade gruppen hade blivit möjlig. Ett annat uppslag hade även varit att studera hur och när den äldres hjälp på det särskilda boendet bestäms. Denna C-uppsats gör som nämnts tidigare inga anspråk på att ge en representativ, generaliserbar bild över hur de äldres inflytande ser ut. Denna studie kan däremot ses som en fördjupning av tio äldres personers upplevelser.

6 Bilagor

6.1 Bilaga 1 - Frågor till de äldre

Bakgrund

- a. Hur länge har du bott på det särskilda boendet?
- b. Hur kommer det sig att du flyttade hit?
- c. Hur gammal är du?

Hur går de äldre tillväga för att skapa inflytande i vardagen?

- a. Vad innebär det att ha inflytande för dig i vardagen?
- b. Hur gör du när du vill framföra dina önskemål?
- c. Hur kan du påverka personalens utförande av arbetsuppgifter som avser dig?
- d. Vad har du för intressen?
- e. Hur får du dessa intressen tillgodosedda?
- f. Vilka möjligheter har du att framföra synpunkter som avser dina intressen?

Hur upplever och beskriver den äldre sitt inflytande för att få sina behov tillgodosedda?

- a. Vilka behov av hjälp har du idag?
- b. Hur vet personalen vad som skall göras?
- c. Hur stämmer dina behov av hjälp överens med den hjälp du får
- d. Upplever du att du får samma hjälp av all personal?
- e. Hur går du tillväga om du skulle behöva mer hjälp?

6.2 Bilaga 2 - Informationsbrev

GÖTEBORGS UNIVERSITET

INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Informationsbrev om C-uppsats

Vi heter Irini Pannblom och Hanna Olsson och är båda socionomstudenter vid Göteborgs Universitet. Den här terminen skriver vi C-uppsats och vill genom detta brev ge dig kortfattad information om vår uppsatsstudie samt hur insamlade uppgifter kommer att användas och förvaras.

Syftet med vår studie är att beskriva och förstå hur de äldre upplever sitt subjektiva inflytande i vardagen på det särskilda boendet.

C-uppsatsen ingår som en del i vår utbildning på socionomprogrammet vid Göteborgs Universitet. I studien följer vi de forskningsetiska principer för humaniora och samhällsvetenskap, vilka utarbetas av Vetenskapsrådet.

Dessa principer innebär i korthet att:

De som medverkar i uppsatsprojektet skall få information om uppsatsens syfte.

Deltagaren har rätt att själv bestämma över sin medverkan.

De insamlade uppgifterna skall behandlas konfidentiellt och förvaras på ett sådant sätt att ingen obehörig kan ta del av dem.

Du har rätt att närsomhelst avstå från att svara på frågor eller avbryta intervjun, utan att lämna något skäl till detta.

Vi vill gärna använda bandspelare vid intervjutillfället. Detta gör det lättare för oss att dokumentera det som sägs under intervjun samt underlättar vårt fortsatta arbete med uppsatsprojektet. Vid utskriften kommer personuppgifter att ändras så att du inte kan identifieras av en utomstående. Efter utskrift av intervjun raderas bandet. Allt insamlat material förvaras på ett sådant sätt att utomstående inte kommer åt uppgifterna.

Intervjun kommer endast att användas i utbildningssyfte och efter utskrift av intervjun kommer bandet att raderas.

Du är när som helst välkommen att kontakta oss eller vår handledare om du har några frågor

Handledare:

Siv Hansson tel. xxx-xxxxxxxxx

siv.hansson@socwork.gu.se

Socionomstuderande:

Irini Pannblom tel. xxx xx xx xxx

guspanir@student.gu.se

Hanna Olsson tel. xxx xx xx xxx

gushann53@student.gu.se

6.3 Bilaga 3 - Samtyckesbrev

GÖTEBORGS UNIVERSITET

INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Samtyckesbrev

Vi heter Irini Pannblom och Hanna Olsson och är båda socionomstudenter vid Göteborgs Universitet. Den här terminen skriver vi C-uppsats som ingår som en del i vår utbildning på socionomprogrammet.

Syftet med vår studie är att beskriva och förstå hur de äldre upplever sitt subjektiva inflytande i vardagen på det särskilda boendet.

Din medverkan är helt frivillig och du kan när som helst avstå från att svara på frågor eller avbryta intervjun, utan att lämna något skäl till detta.

Vi vill gärna använda bandspelare vid intervjutillfället dels för att vi skall komma ihåg vad som sades men även för att senare kunna analysera det insamlade materialet. Alla inspelade intervjuer kommer att förvaras på ett sådant sätt att utomstående inte kommer åt uppgifterna.

Vid utskriften kommer dina personuppgifter att ändras så att det inte kan identifieras av en utomstående. I de fall där vi väljer att använda citat kommer dessa inte att användas ordagrant utan omformuleras.

Vi vill även informera dig om att anonymiteten gentemot enhetschefen, som har tillfrågat dig om du vill delta, kan bli svår då enhetschefen har kännedom om din medverkan.

Intervjun kommer endast att användas i utbildningssyfte och efter utskrift av intervjun kommer bandet att raderas.

När uppsatsen är klar kommer vi att lämna ett exemplar till dig och uppsatsen kommer även att publiceras på Göteborgs Universitets hemsida och vara tillgänglig för allmänheten.

Du är när som helst välkommen att kontakta oss eller vår handledare om du har några frågor.

Handledare:

Siv Hansson tel. xxx-xxxxxxx

siv.hansson@socwork.gu.se

Socionomstuderande:

Irimi Pannblom tel. xxx xx xx xxx

guspanir@student.gu.se

Hanna Olsson tel. xxx xx xx xxx

gushann53@student.gu.se

Jag har tagit del av informationsbrevet samt av ovanstående information och samtycker till dess innehåll:

Informant

Författare

Namnförtydligande:

Namnförtydligande: Irimi Pannlom

Namnförtydligande: Hanna Olsson

Tack för din medverkan!

7 Referenser

Allen, Isobel, Hogg, Debra & Peace, Sheila (1992). *Elderly people: choice, participation and satisfaction*. London: Policy Studies Institute

Angelöw, Bosse & Jonsson, Thom (2000). *Introduktion till socialpsykologi*. 2., [rev.] uppl. Lund: Studentlitteratur

Engdahl, Oskar & Larsson, Bengt (2006). *Sociologiska perspektiv: grundläggande begrepp och teorier*. Lund: Studentlitteratur

Esaiasson, Peter (2007). *Metodpraktikan: konsten att studera samhälle, individ och marknad*. 3., [rev.] uppl. Stockholm: Norstedts juridik

Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning. (2002). Stockholm: Vetenskapsrådet

Holme, Idar Magne & Solvang, Bernt Krohn (1991). *Forskningsmetodik: om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur

Ingvad, Bengt (2003). *Omsorg och relationer: om det känslomässiga samspelet i hemtjänsten*. Diss. Lund : Univ., 2003

Kvale, Steinar (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur

Larsson, Sam, Lilja, John & Mannheimer, Katarina (red.) (2005). *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur

Möller, Tommy (1996). *Brukare och klienter i välfärdsstaten: om missnöje och påverkansmöjligheter inom barn- och äldreomsorg*. 1. uppl. Stockholm: Publica Patel,

Runa Patel & Davidson, Bo (2003). *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*. 3., [uppdaterade] uppl. Lund: Studentlitteratur

Ringsby Jansson, Bibbi (2002). *Vardagslivets arenor: om människor med utvecklingsstörning, deras vardag och sociala liv*. Diss. Göteborg : Univ., 2002

Svenning, Conny (2003). *Metodboken: [samhällsvetenskaplig metod och metodutveckling : klassiska och nya metoder i informationssamhället : källkritik på Internet*. 5., omarb. uppl. Eslöv: Lorentz

Thomassen, Magdalene (2007). *Vetenskap, kunskap och praxis: introduktion till vetenskapsfilosofi*. 1. uppl. Malmö: Gleerups utbildning

Tornstam, Lars (2005). *Åldrandets socialpsykologi*. 7., [omarb. och uppdaterade] uppl. Stockholm: Norstedts akademiska förlag

Thurén, Torsten (2007). *Vetenskapsteori för nybörjare*. 2., [omarb.] uppl. Stockholm: Liber

Widerberg, Karin (2002). *Kvalitativ forskning i praktiken*. Lund: Studentlitteratur

Wikström, Eva (2005). *Inflytandets paradoxer: möjligheter och hinder för självbestämmande och inflytande i hemtjänsten*. Lic.-avh. Växjö : Växjö universitet, 2005

Vetenskaplig artikel

Abott, Stephen, Fisk, Malcolm, Forward, Louise (2000). *Social and democratic participation in residential settings for older people: realities and aspirations*. Ageing and Society 20, 2000, 327-340. Cambridge University Press

Lagtexter

Socialtjänstlagen 2001:453

Rapporter från Myndigheter

Nationell brukarundersökning inom vården och omsorgen om äldre 2008. (2009). Stockholm: Socialstyrelsen). ISBN: 978-91-86301-17-0

Jämställd socialtjänst?: könsperspektiv på socialtjänsten. (2004). Stockholm: Socialstyrelsen

Brukarinflytande inom äldreomsorgen . (2008). Stockholm: Socialstyrelsen.

Brukarmedverkan i socialtjänstens kunskapsutveckling. (2003). Stockholm: Socialstyrelsen.

Äldreomsorgsplan för Göteborg 2002-2010. Göteborgs Stad

Kommunövergripande tillsyn av äldreomsorgen i Västra Götalands län. Länsstyrelsen Västra Götalands Län: 2008:87

Sverige. Världighetsutredningen (2008). Världigt liv i äldreomsorgen: betänkande. Stockholm: Fritze

Artikel i dagspress.

Bottenbetyg i äldreomsorgen, (2009, 16 november). Göteborgs Posten, s 2

Elektroniska källor

Wikipedia: http://sv.wikipedia.org/wiki/S%C3%A4rskilt_boende, sökdatum: 09-11-29